Супольнасьць №5

1989

БЮЛЕТЭНЬ КААРДЫНАЦЫЙНАЕ РАДЫ КАНФЭДЭРАЦЫІ БЕЛАРУСКІХ СУПОЛАК

КАСТРЫЧНІК-ЛІСТАПАД

* Каталіцкае біскупства

Папа Рымскі Іаан Павел нядаўна прызначыў Тадэвуша Кандрусевіча апостальскім адміністратарам Менска ў сане біскупа з паўнамоцтвамі на ўсю савецкую Беларусь.

Гэтае прызначэньне крыўднае таму, што, як паведамляе Вера Рыч, Кандрусевіч зьяўляецца членам этнічнай польскай меншасьці на Беларусі, а новыя патрыятычныя рухі Беларусі садзейнічаюць увядзеньню беларускай мовы ва ўсеагульны ўжытак, у тым ліку і набажэнствы.

Аднаўленьне каталіцкага біскупства — гэта адна з галоўных падзеяў па рэалізацыі праграмы БНФ "Адраджэньне", яе разьдзелу аб рэлігіі і свабодзе сумленьня. Па гістарычных прычынах амаль усе каталіцкія сьвятары на Беларусі — палякі, у асноўным у гадох /айцец Кандрусевіч, якому 43 гады, выключэньне/. Беларусы не адмаўляюць палякам весьці набажэнствы па-польску. Праграма Фронту сьцьвярджае, што беларусізацыя рэлігійнай дзейнасьці не выключае магчымасьці карыстацца іншымі мовамі ў рэлігійнай практыцы, калі гэтага патрабуе этнічны склад вернікаў. Але польскія сьвятары на Беларусі ў асноўным лічаць, што паляк — гэта каталік, а каталік — паляк, і што ўсе беларускія каталікі — проста палякі, што забыліся пра свае нацыянальныя карані.

/працяг на с.12/

Застойнае танга

Прэса піша: "У Тбілісі о'кеу
Не было ніякіх страшных падзей,
Так. Рыдлёўкамі ганялі народ
Ды вадзілі карагод."

Мірны мітынг жыхары правялі,
Ціха ў горад батальёны ўвайшлі.
Каб ніхто не забываўся у нас
На парадак і указ.

Прыпеў:
Танкі, у Тбілісі танкі,
Вайскоўцы едуць на гулянкі,
Блішчыць сьвяточная браня,
Сталіца ў дыме і агнях.
Зірні налева,
Зірні направа,
Якая моцная дзяржава!
Равуць машыны, о-го-го!!!
Бо як танго, то ўжо танго.

У прыбалтаў намаганьні адны:
Незалежнасьці жадаюць яны,
Гэты іхны экстрэмісцкі хаўрус
Падрывае наш Саюз.

Прыпеў:
Танкі, ля Рыгі танкі
....

Сьпіць слуга народу, бачыць ён сон,
Як хапае нефармалаў у палон,
Сьніць ён росквіт сталінісцкіх ідэй
У Вандэі ўсіх Вандэй.

Прыпеў:
Танкі, у Менску танкі,
....

словы В.Яфіменкі і С.Іцэвіча
мелёдыя мажорнага танго

• Нацыянальны космас беларусаў і літаратура •

Кожная нацыя валодае сваёй гэнэтычнай матрыцай мысьленьня, сваім вобразам сьвету. Розныя нацыі гавораць на розных мовах, а мова — форма праяўленьня сутнасьці. У прыгожым пісьменстве, дзе мова — першаэлемент, вобразы-матывы, вобразы-матывы, вобразы-топасы, сымбалі таксама сьведчаць пра мысьленьне нацыі, сьцьвярджаюць яго. Для пісьменьнікаў адной нацыі характэрны пэўныя моўныя парадыгмы, зьвязаныя з характарам духоўнасьці. У той жа час літаратура праз мову і іншыя кампаненты культуры зьвязана з прыродай. Бясспрэчна ж, што паміж геаграфічным асяродзьдзем і нацыянальнай культурай існуе ўзаемасувязь. Асяродзьдзе ўплывае на фармаваньне этнасу і яго культуры, а з другога боку, этнас сам перарабляе асяродзьдзе і прыстасоўвае яго да сябе.

Сёньня мы гаворым пра нацыянальнае Адраджэньне — ужо ня першае на Беларусі. Праз эпоху, праз цэлую культурную фармацыю "нацыянальнае адраджэньне" прайшлі ўсе славянскія краіны. На гэтым шляху яны выпрацавалі сінтэтычныя формы мысьленьня і культуры, якія адпавядалі іх задачам, магчымасьцям і традыцыям.

У створаных нацыянальным адраджэньнем вобразах сьвету ў нацыянальных катэгорыях адлюстроўваўся час; як нацыянальнай бачылася і прастора. Прасочым сувязь "нацыянальнай прасторы" з характарам паэтыкі беларускай літаратуры.

У кожнай нацыі свая сістэма каардынат у поглядах на сьвет, і залежыць яна ад умоваў фарміраваньня таго ці іншага народу: перш за ўсё ад геаграфічнага становішча, клімату, флоры, фаўны, а таксама ад гістарычных падзей, што адбываліся на тэрыторыі, заселенай пэўным этнасам. Паняцьце нацыянальнага космасу перш за ўсё ўключае ў сябе прасторавую культуру народу. Нацыянальны пейзаж — гэта ў многім вобраз і форма прасторавага існаваньня. Прасторавая сетка каардынат праходзіць, як праз прызму, праз сэрца і розум мастака. Мастак і пазнае нацыянальны космас, і стварае яго. Бяз нашых клясыкаў мы б так поўна нацыянальны космас не ўсьведамлялі.

Такім чынам, разумець нацыянальны космас неабходна шырока — як прыроду, як нацыянальную культуру, тое асяродзьдзе, у якім жыве беларус, і тое сьветабачаньне, зь якім ён жыве. Сьветабачаньне адлюстроўвае літаратура. Усё тут зьвязана. Нацыянальны космас і разумеецца як узаемасувязь усяго з усім, матэр"яльнага з духоўным.

Адам Міцкевіч, які апяваў беларускія краявіды, пісаў: "Уздоўж сталі дрэвы рад ля рада. І зацянялі плошчу поля". Ул.Караткевіч разьвіў яго думку: "Самы тыповы беларускі пейзаж — поле, а за ім лес".

Дацэнт БДУ Т.Шамякіна

/працяг на с.2/

Рэдакцыя "Супольнасьці" віншуе Рускую Праваслаўную Апостальскую Царкву Беларусі і ўсё беларускае сьвяшчэнства, высокапрэасьвяшчэньнейшага Філарэта — мітрапаліта Менскага і Гарадзенскага, Патрыяршага экзарха Беларусі, Старшыню Аддзела зьнешніх царкоўных зносінаў, пастаяннага члена Сьвяшчэннага Сінода, а таксама ўсіх праваслаўных вернікаў Беларусі з узвышэньнем статуса беларускай Царквы да ўзроўню Экзархата.

/пачатак на с.1/

Шырыня, прастор -- характэрныя для беларускай зямлі, але не бязьмежныя: далягляд, як правіла, закрыты. Бясспрэчна, беларус, як і яго суседзі, любіць акінуць вокам шырока. Гэта заўважаецца яшчэ ў адным зь першых нашых літаратурных помнікаў "Слове пра паход Ігаравы", для якога характэрны "шырокі ландшафтны зрок". Але беларускія пісьменьнікі, у адрозьненьне, напрыклад, ад рускіх, якія апявалі неабсяжнасьць і шырыню прастораў, галоўную вагу зьвярталі на разнастайнасьць і ўтульнасьць краявіду.

Калі ў рускай культуры бязьмежнасьць гарызанталі, дык у беларускай хутчэй скрыжаваньне гарызанталі і вертыкалі: поле, стужкі рэчак, крыніцы, дарогі і — курганы, дрэвы, лес. Праз структуру такой прасторы і прапускаюць беларускія пісьменьнікі зьявы, факты, людзі, рэчы.

Дарога -- адзін з цэнтральных вобразаў-матываў беларускай літаратуры. Пра гэта многа пісалі, але дазволю сабе выказаць думку пра першапрычыну. Для Беларусі была характэрная культурная шматкампанентнасьць /выкліканая гістарычнымі, а не геаграфічнымі прычынамі/. Гэта і задавала тую матрыцу, згодна якой фарміраваўся беларускі модус жыцьця. Культурная шматкампанентнасьць рабіла асноўнай праблему сувязі паміж рознымі рэгіёнамі, кампанентамі. Адсюль вобраз дарогі. Пры гэтым, калі ў рускіх яна імкнецца ў бясконцасьць, у далечыню, зачароўвае, дык беларуса яна вымагае да пошуку, творчасьці, выбару. У літаратуры ўзьнікае матыў ростані, скрыжаваньня шляхоў. "Сьцежкі-дарожкі" /так называўся раман М.Зарэцкага/ — гэта наш лёс. Спрадвек выбар шляху. Нездарма і наш нацыянальны сымбаль "Пагоня" зьвязаны з дарогай, з рухам наперад.

Гэта дарога да волі /"за права людзьмі звацца"/ была часта не проста цяжкай, а крывавай. Магчыма, адсюль і бел-чырвона-белы сьцяг /хаця ёсьць яшчэ сымболіка колеру, пра што ў другі раз/Чырвоная паласа нагадвае дарогу на белым полі /палатне/. Белае поле сымбалізуе Беларусь.

Мовай мастацтва зьяўляецца па сутнасьці мова сымболяў. Лёс беларускага народу выклікаў да жыцьця адзін з важнейшых вобразаў-сымболяў беларускай літаратуры -- крыж. Крыж выражае сабою нібы архітэктурную аснову ўсяго сусьветнага шляху. Прычым вядомы крыж не толькі ў хрысьціянскай культуры. Яшчэ ў санскрыце крыж, перакрыжаваньне значылі выбар, лёс і такія чалавечыя пачаткі, як гонар і сумленьне. Архаічныя сымбалі -- кандэнсатары тысячагадовага досьведу чалавецтва. Адзін зь вялікіх архітыпаў, крыж у беларускай культуры ў сувязі з асаблівасьцямі пейзажу і гістарычнага лёсу Беларусі набывае асаблівае значэньне. Страшнае месца пакараньня, пакут з"яўляецца адначасова і дрэвам жыцьця вечнага. Крыжы на магілах у паэтыцы Янкі Лучыны, Канстанцыі Буйла, Янкі Купалы, Якуба Коласа -- гэта і тыповы беларускі краявід, і сымболь беларускага лёсу, але і сымболь жыцьця. Прыцягваючы нацыянальную літаратурную традыцыю і адначасова далучаючы яе да агульначалавечай ў больш пэўным выглядзе, выкарыстоўвае вобраз крыжа на Галгофе В.Быкаў у аповесьці "Знак бяды". У яго крыж -- знак чалавечай бяды -- сымбалізуе ня толькі неўрадлівую глебу "Галгофы", але і гвалт над селянінам у гады калектывізацыі, і фашысцкую навалу, і другія няшчасьці бязьвіннага беларуса, як быццам прызначанага лёсам несьці свой крыж.

Крыж зьяўляецца нібы інкарнацыяй важнейшага у міфалогіі індаэўрапейскіх народаў вобраз Вечнага ці Касмічнага Дрэва /Прадрэва/, якое сымбалізуе трыадзінства Сусьвету, спалучае зямлю зь небам і ставіць чалавека паміж імі. Безумоўна, ня толькі ў беларусаў дрэва пануе ў нацыянальным космасе. І усё ж менавіта беларускі фальклёр і літаратуру немагчыма ўявіць без шматлікіх параўнаньняў чалавека і дрэва. Дрэва -- увасоблены ідэал дынамічнай раўнавагі гарызантальнага і вертыкальнага, жыцьця і розуму, глебы, у якую яно ўваходзіць карэньнямі, і неба, у якое цягнецца вяршыняю.

Максім Багдановіч прадказваў, што беларусы павінны стварыць паэзію лясоў. Гэты запавет беларускім пісьменьнікам выкананы. У многіх творах беларускай літ-ры дрэва, лес — і сымболь неадольнасьці, непераможнасьці беларускага народу, і аб"ект інтарэсаў чалавека, і брат па коле жыцьця, па сярэдзіннасьці ў космасе, і мадэль нацыянальнага сьвету.

І яшчэ адзін пашыраны ў беларускай літ-ры вобраз -- курган. Курганы -- сьведкі гісторыі, матэр"яльнай культуры і адначасова быццам помнікі прыроды, арганічна ўпісаныя ў яе. Яны злучаюць прыроду і гісторыю найбольш відавочна. Будаваліся яны яшчэ ў глыбокай старажытнасьці /ІІ-ІІІ тыс.да н.э./, таму можна лічыць, што яшчэ да зьяўленьня ўласна архітэктуры гэта было мастацтвам арганізацыі рэальнай прасторы зямлі/акрамя культавых мэтаў/. Увайшоўшы ў літ-ру, курган стаў сымболем вечнасьці, як дарога -- руху, пошуку, крыж -- духоўнасьці, дрэва -- жыцьця... Нездарма ў паэмах і вершах Янкі Купалы курган зьвязаны зь сіламі і зьявамі касьмічнымі, вечнымі.

Такім чынам, першае, што вызначае твар народу -- гэта прырода, сярод якой ён жыве і робіць сваю гісторыю. Цела зямлі, клімат, геаграфічнае становішча вызначаюць і род працы, і заняткі, і вобраз сьвету, і адпаведна — вобразны арсэнал літаратуры. Апошні -- звычайна стабільны, што я і імкнулася паказаць.

ВУЧЫМСЯ МОВЕ!

Давальны склон назоўнікаў адзіночнага ліку.

Канчаткі: у /ю/, е, і, ы /э/.

а/ -у /ю пасьля мяккай асновы/ — для ўсіх назоўнікаў мужчынскага ды ніякага роду:

стол - сталу; лекар - лекару; край - краю; бацька - бацьку; конь - каню; вакно - вакну; сонца - сонцу; поле - полю;

б/ -е — у назоўніках жаночага роду зь цьвёрдай і заднеязычнай асновай на "г", "х":

школа - школе; кніга - кнізе; муха - мусе;

в/ -і — у назоўніках жаночага роду зь мяккай асновай:

Алеся - Алесі; соль - солі; лінія - лініі;

г/ -ы /-э/— у назоўніках жаночага роду з зацьвярдзелай асновай і заднеязычнай на "к" /у аснове на "г", калі канчатак не пад націскам, пішам "ы", калі пад націскам — "э"/:

сястра - сястры; печ - печы; сяброўка - сяброўцы; рука - руцэ;

УВАГА:

1. У назоўніках мужчынскага роду з канчаткам "я" магчымы і канчатак "-і":

судзьдзя - судзьдзю і судзьдзі;
старшыня - старшыню і старшыні;

2. У назоўніках жаночага роду канчаткі давальнага і меснага склонаў супадаюць.

KAZKI ŽYĆIA

—Пажалуста, стаканчык чая, есьлі не сякрэт.

- І. АБДЗІРАЛОВІЧ -

АДВЕЧНЫМ ШЛЯХАМ

Стварэньне формаў і змаганьне з імі — гістарычны зьмест эўрапэйскага жыцьця.
Жывучасьць соцыяльнай формы.
Духовае мяшчанства.
Патрэба зьменнай, ліючайся формы.

II

Сучасныя эўрапэйскія народы атрымалі сваю культуру, як спадчыну антычнай імпэрыі. Духу эльліна-рымскіх народаў прыняць яны не маглі; толькі жыцьцёвая патрэба выразнае формы у гаспадарсьцьвеннасьці, рэлігіі і іншых галінах быту прымусіла прыняць рымскі прыклад адміністрацыі, войска, рэлігіі, права, наогул, большасьць палітычных, рэлігійных, эканамічных і іншых бытавых формаў.

Рымскае, а яшчэ раней Грэцкае гаспадарства згінулі з прычыны духовай распусты, дэмаралізацыі. Апошняя жа была вынікам конфлікту між асобай і хаўрусам, гаспадарствам. Хаўрус не адпавядаў жаданьням асобы сваімі захопліваючымі імкненьнямі, барацьба асобы проціў уціску хаўрусу здэмаралізавала і асобу, і хаўрус, і яны загінулі. У змаганьні між сабой гарадоў, гарадзкіх партыяў і жадаючых безумоўнай волі адзінак разваліліся эльлінскае гаспадарства. Рымская імпэрыя, наадварот, з[...]авіла, згвалціла асобу, пашыраючы рабства, душачы грамадзянскае пачуцьцё, творачы саладкаваты шавінізм: " ". Так загінуў і Рым, вырадзіўшыся ў вялікі хаўрус незадаволеных, узбаламучаных рабоў. Ні антычная думка, ні антычнае рэлігійнае пачуцьцё справы зносін асобы і хаўрусу ня вырашылі пытаньня аб адносінах вечнага і сьмертнага, канечнага і безканечнага. Гэтыя пытаньні разам з выпрацаванымі формамі жыцьця перайшлі да сучасных народаў.

Барбарская няўмеласьць спраўляцца з усёю грамадою і рознасьцю жыцьцёвых праяваў выклікае прыхільнасьць да заўсёднай, выразнай, вызначанай формы. У такой форме барбары пачулі патрэбу ў той час, калі іх сацыяльнае жыцьцё пашырылася і ўзмацавалася. Для індывідуальнасьці ня трэба формы. Дух жыве пачуцьцём, яму ня трэ[ба] [с]ымболяў: "дух дыхаць, гдзе хоча". Толькі [в] [з]носінах з падобнымі да сябе, з сьветам надворным робіцца патрэбным вызначанасьць — форма. Закон уласнага сумленьня замяняецца агульнаабавязковай маральлю, фармальным, абычаевым правам, з якога разьвіваюцца ўсе іншыя формы прававога жыцьця. Калі барбары стыкнуліся з выпрацаванай эльлінскай культурай, дык адразу на іх сацыяльнай творчасьці моцна адбіліся антычныя ўплывы, але нажаль толькі з выглядняга боку. Спачатку бедныя барбары зусім ня ведаюць духоўнай спадчыны старажытнасьці, і толькі павалі з ёю знаёмяцца. І гэта няведаньне старога духу становіць сапраўдную нядолю новай Эўропы. Тое, што толькі цяпер пазнаў сучасны філёзоф Бэргсон, казаў 25 вякоў назад Гэракліт Цёмны: "усё рушыцца, усё цячэ, нельга два разы плёхнуцца ў тую самую рэку", а прыхільнасьць да заўсёднай зьдзеравянеўшай, зьмярцьвелай формы, да нязьменных рэчаў і ідэяў высьмеяў у сваіх камэдыях Арыстафан.

І вось, эўрапэец стараецца зьдзейсьніць сваю прыхільнасьць да цьвёрдых формаў: усход рыпаецца ўзяць візантыйскую спадчыну, як вала за рогі, і ў адналькавасьць формы ўціснуць усё жыцьцё, ня гледзячы на тое, што такі спосаб прыгнятае, губіць усё жывое; захад карыстае багацьцём рымскае культуры і ў сваім жаданьні ўсё ўсталяваць, вызначыць, спарадкаваць, хоча зафіксаваць вечную зьменнасьць і цякучасьць жыцьця, аб якіх казаў Гэракліт, у вялікім ліку няжывых, затое цьвёрдых, прыемных эўрапэйскаму пачуцьцю формах. Сярэднія [ва]кі праходзяць пад знакам устаноўленай формы, дагмату, падпарадкаваньня аўтарытэтам.

З век[у] Адраджэньня пачынаецца пратэст: у рэлігіі проціў догмату і формаў, у філёзофіі і мастацтве — проці дазволенага і устаноўленага, у палітыцы — проці суровых формаў людзкога прыгону. Апошнія настроі выліваюцца у цэлы рад паўстаньняў па усёй Эўропе, пачынаючы ад паўстаньня у Англіі 1381 г. і канчаючы "Сялянскай вайною" 1525 г. Зьяўляецца вучэньне аб самацэннасьці чалавека, яўляецца новы сьвяты — Францішак з Асізі, каторы кажа у праціўнасьць офіцыяльным пераконаньням, што сутнасьць чалавека і яго імкненьня ня грэшны і паскудны, а добры і сьветлы, што ня трэба ланцугоў пакуты, што жыцьцё павінна быць радасным і прыгожым.

Адраджэнскі протэст ня зьдзейсьніўся да канца дзеля сапсаванасьці эўропэйца. Яму ізноў захацелася цьвёрдай формы, ён не пазнаў яшчэ, што кожная гэткая форма — ланцуг для жыцьця. Зноў ён зьвяртаецца да клясычнай формы, і будуе на яе падставе ложна-клясычнага мастацтва, асьвету і мараль да новага протэсту — Францускай Рэвалюцыі, ня уцяміўшы таго, што старое аджыло, спарахнела, што нельга жывога ўкладаць у труну аджыўшага. На вогнішчах, запаленых рукой Кальвіна, гіне протэстуючы дух протэстанцкіх рэлігіяў; яны, паўсталыя з абурэньня проці няжывой літары, хаваюцца ў плашч догмату і формы. Зноў усё, як быццам, заміраe да новага спалоху.

Усход спазьніўся блізка на два вякі. І у Маскве вынікае протэст проці душагубчай формы і разьліваецца Смутным Часам, рэлігійным расколам, разінаўскім паўстаньне... Там справа не даходзіць ні да якіх вынікаў, бо протэст ня выдупляецца далей анархічных выпадаў. Замест шуканьня іншых формаў, усход, з усёю сваёю скрайнасьцю, адмаўляецца ад іх і, ясна, што жыцьцё, якое ня можа ні моманту абыйсьціся бяз формы — перамагае.

* * *

Можа гэтае зацьверджаньне гучыць крыху абстрактна, але зусім зразумела, што немаль, уся жыцьцёвая нядоля мае сваёй падставай неадпаведнасьць жыцьцёвага зьместу тым формам, у якія ён уложаны. Усе няшчасьці, як індывідуальныя, так і соцыяльныя, залежаць якраз ад таго, што формы жыцьця замест таго, каб служыць чалавеку, маюць сілу валодаць над ім, сьціскаючы і затрымліваючы яго духовыя імкненьні.

Формы жыцьця нам не накідаюцца, мы самі творым іх, мы самі, у часе патрэбы, надзявалі нашы ланцугі, але тады яны былі неабходнымі: стварылі сямью, гаспадарства, суд, касьцёл, партыю; гэта стварылі мы самі; шмат чаго [н]жо сьціскае, душыць нашу вольнасьць, але створаныя формы маюць сілу вялікай жыцьцёвасьці. Замест таго, каб служыць чалавеку ў яго жыцьцёвых патрэбах, форма сядае яму на шыю, пачынае кіраваць чалавекам, заціскаючы сваёй уладай праўдзівае чалавечае жыцьцё.

Змаганьне духу проціў запанеўшай формы становіць зьмест жыцьця й яго нядолю; патрэбна ліючаяся, зьменная, заўсёды адпаведная жыцьцёвым праявам форма, але гэтага — няма.

Форма — вынік чалавечай творчасьці, а чалавек творыць заўсёды кахаючы, ён любіць дзіця сваёй творчасьці, жадае яму вечнага істнаваньня: у гэтым — першая падстава жыцьцёвасьці і сілы формы. Моральны закон, абычаёвае права, у творчасьці якога прымае чын, амаль што ўвесь народ, заўсёды мае адзнаку боскасьці. Творацца легэнды і казкі, што Бог сходзіў на зямлю і даў людзям гэты закон. Першы людзкі маральны кодэкс — Дзесяць запаведзяў — прышоў з маланкаю і грамніцамі ад самаго Бога, каторы ў хмарах сходзіў на гару Сінай. Так, ад'знакаю боскага натхненьня народ надзяляе кожную абычаёвую форму. У гэтым

/працяг на с.4/

яе сіла, магчымасьць валадаць людзьмі, гвалтаваць іх, калі форма навет страціць свой сэнс, і патрабуецца новае.

Другая падстава жыцьцёвасьці і сілы формы — карысьць. Калі чалавеку, або грамадзе існуючая форма здаецца карыснай, тады заўсёды эгаістычныя мэты азнаблюцца існуючай формай. Так, формай касьцёлу карысталася духавенства. Ідэя хрысьціянскай любасьці прыкрывала самыя дрэнныя карысныя замеры: "Хто дарыць царкві — таму вечнае спасеньне, хто адыме ад другога і дасьць царкві — так сама спасеньне душы, а хто адыме ад царквы, таму — праклёнства і вечныя мукі." Так духавенства ўсходняе і заходняе карысталася прыхільнасьцю народу да хрысьціянства, каб павялічваць свой маёнтак. У свой час ідэя гаспадарства зрабілася канечнай, неабходнай: яе зрэалізавалі ў пэўных формах. Цяпер-жа невялікія кучкі буржуазіі, шляхецтва ці палітычных бадзякаў напінаюць горла ад каханьня да бацькаўшчыны. Справа ў тым, што форма сучаснага гаспадарства з яго паліцыяй, прымусам і турмамі запэўняе ўдачу іх цёмных справаў. І пратэст проціў вяльможнага мяшчанства раўняецца да здрады бацькаўшчыны і ояе літасьці карэецца. У парывах социяльнага натхненьня родзяцца палітычныя партыі, а праз колькі гадоў, бачыш, жменька здольных хлапцоў круціць чалавечыя галовы, а разам не запамінае аб сваёй кішэні.

Чым слабей разьвіта духовасьць чалавека, тым больш,ю вагу набірае форма: звычай, догмат, дактрына, незразумелы лёзунг. Добра ведама сіла абычаёвага права ў сялянскіх масах, фанатычная рэлігійнасьць у цёмных, малаасьвечаных народаў, іх прыхільнасьць да патаемных рэлігійных формулаў у незразумелай мове. На нашых вачох вырастала дзіўная сіла палітычных лёзунгаў, так сама незразумелых, а часам, і пазбаўленых зьместу, характару, як самага рэакцыйнага, так і ультра-радыкальнага, якія маса сустракала дружнымі воплескамі.

Чым ідэя цямней, тым панаваньне формулы неладзельней. На канчатак форма перакручваецца ў старажытнага малоха, у вогненнае жарало каторага маткі кідалі сваіх дзяцей. Колькі ім прынесена незразумелых, непатрэбных ахвяр. Псыхічная прыхільнасьць масы, спрытная агітацыя — і зноў вантроба малохаў жэрэ лепшыя сьветлыя, маладыя сілы чалавецтва, пэўныя ў тым, што яны гінуць за лепшыя ідэі чалавецтва, што яны прыносяць сваё жыцьцё на аўтар агульна-сьветавой праўды.

* * *

Валаданьне формы над жыцьцём накладае на яго сваю пячатку: забірае сілу патрэба нерухомасьці і спакою. Заўседнасьць і цьвердасьць робіцца душы прыемнай і неабходнай, як патрэба хадзіць па цьвердай зямлі, а не па вулканічным грунце.

І вось большасьць эўропэйскага грамадзянства набывае ідэялёгію, якую можна назваць — духовым мяшчанствам. Яно ня лічыцца са зьменнасьцю, вечнай пякучасьцю жыцьця; вечная патрэба зьмяняцца, шукаць новага — надта марудная і клапатлівая праца. Адсюль выплывае прыхільнасьць да рознага роду аўторытэтаў, пашана да пісаных законаў і конституцыяў,зацьвярджаньне доктрын, устаноўленай маралі; паваганьне сваіх і чужых "цьвердых" пераканаьняў. Здольнасьці чалавека пасьвяціць ім сваё жыцьцё, ня гледзячы на тое, ці адпавядаюць яны яго ўнутранаму пераканаьню, ці не: усё гэта ня робіць клопату ў кожным выпадку думаць, як трэба рабіць, і зьвяртацца да ўласнага сумленьня.

Культура духовага мяшчанства выгадавала дзьве сапраўдныя сілы: моду і дысцыпліну. Мода моцна трымае жыцьцё ў сваёй уладзе: яе дыктатура пачынаецца ад выгляду вопраткі і канчаецца на пераканаьнях чалавека. Мода прымушае яго папарадкавацца яе ўказам, угрунтаваўшыся ў самым сэрцы чалавека. Ён пачынае саромяцца сваёй вопраткі папярэдняга сэзону, баіцца пяказацца адсталым ў сваіх пераканаьнях: рэлігійных, палітычных, філёзофскіх. Мода стварае псыхоз на кіданьне ў протэстанцтва, вяртаньне на старую веру, прымушаючы кожны раз чалавека заставацца ортодоксам. Мода прымушае быць социялістым, ці роялістым, гледзячы па настрою мас. Працівіцца модзе — небясьпечна, за гэта можна страціць галаву. Толькі адзінкі, вышэйшыя за масы, адважваюцца, у часы рэвалюцыяў і, наогул, масавага псыхозу, заставацца самі сабой. Ці-ж можна было рызыкаваць пры трэцяй Імпэрыі быць камуністым, а пры камуне — прыхільнікам імпэрыі?

Калі не памагае мода, на сцэну выплывае дысцыпліна. Апошняя павінна бараніць выпрабаваныя ідэалы, берагчы існуючыя падставы жыцьця. Дысцыпліна, вельмі паважаная праз грамадзянства, гэта — здольнасьць пераламаць сябе і маўчаць, прымаючы тое, проці чаго дух пратэстуе, з чым сумленьне не згаджаецца. Дысцыпліна пранікае ўсе куткі жыцьця; яна бывае: рэлігійная, грамадзянская, партыйная, моральная, навуковая; у кожным разе забараняе чалавеку рабіць па яго ўласнаму сумленьню,а толькі па выграцаванай форме. Гэта — ланцугі,каторымі сьвядома апутаны чалавек, каб ён сядзеў ціха і ня рыпаўся.

Здавальненьне існуючым і сабой асабліва характэрызуе духовае мяшчанства, адсюль выплывае інэрцыя і непатрэба ў зьмене старога новым. Заўсёды самае імкненьне да такой зьмены, разглядаецца, як праступак, годны кары. Ад духовага мяшчанства не ратуе ні нацыянальнасьць, ні рэлігія, ні кляса, ні партыя, ні прафэсія.

Як толькі ідэя хаваецца ў драўлянасьць формы, няма ратунку, яна трухлявее, звнікае. Паглядзеце, што зрабілася з хрысьціянствам і яго кірункамі, калі яно прыняло форму царквы. Дух яго зьнік, яго няма ў сучасных мураваных сьвятнях. Дух нацыянальны заўсёды мацнейшы і чысьцейшы ў народаў прыгнечаных. Разам з пачаткам рэалізацыі ўласнай гаспадарсьцьвеннасьці, з яе уціскам, нацыянальны дух прыніжаецца, або і зусім гіне /прыклад Расеі, Польшчы/.

Здавалася, што социялістычны, рэволюцыйны рух вольны ад духовага мяшчанства. Жыцьцё даводзіць, што — не, што самая рэвалюцыйная ідэя, зрэалізаваная формулай, памірае ў сваёй сутнасьці, траціць сваю жыцьцёвасьць. Прыхільнасьць да пісаных праграмаў, зацьверджаных доктрын і лёзунгаў так моцна навет у рэвалюцыянэраў, што яны зараз-жа накідаюць жыцьцю свае формулы і замест таго, каб яго разьвіваць, мардуюць яго, зачараваныя гукам знаёмых лёзунгаў, ня бачачы, што ў труне формул калісь сьвятыя ідэі змарнелі, спляснелі, што час прайшоў і вымагае новай творчасьці.

Духовае мяшчанства было заўсёды, дзе захоўваліся сьвятыя традыцыі, сьвятыя асобы, рэчы і ідэі, прымусовае здавальненьне існуючым, быццам "усё добра, лепей ня трэба", — а усё гэта было адвеку. У нашы часы такі духовы сьветагляд зрабіўся, блізка што, агульным. Вольная творчасьць уцякла ў навуковыя кабінэты і студыі, а жыцьцё цалкам аддана ў працу форм для самых формаў. Запраўды, што робяць нашы парлямэнты, урады, суды, цэрквы, партыі, як не ўганяюць жыцьцё ў труну формаў? І якім чынам ідзе сама праца? — Характэрным зьявішчам Эўропы зьяўляецца канцалярыя. Праца яе сьціснута статутамі, інструкцыямі, палажэньнямі, і гэтай-жа самай стравай яна трактуе тых, хто да канцалярыі зьвернецца. Уціснуць жыцьцё ў формулу — вось яе заданьне. І з гэтым спраўляецца вельмі хутка. Трэба прызнаць, што ня толькі ўрады ўжываюць канцалярыю; яе дух прабіваецца туды, дзе павінна была-б панаваць творчая сіла: у перадавыя партыі, профэсіянальныя саюзы, каапэратывы. Дух зьмярцьвеласьці вісіць над усёй грамадзянскай працай.

/працяг на с.5/

\# \# \#

Час перакавацца, што няма формаў універсальных, формаў, абхопліваючых усе жыцьцё і яму адпаведных. Не затрымалася чалавечае сумленьне ні на адной форме, цудоўны цяг імкне яго далей, вышэй. Упалі ўсе формы, якія хацелі панаваць над чалавекам, бо ня можна з чыстым сумленьнем пасьвячаць ім свае душы. Ляжаць разьбітыя і растрасканыя каля ног чалавека малох рэлігіі, гаспадарства, пісанай моралі і яшчэ, і яшчэ.

Ня мёртвыя формы, а сам чалавек — гаспадар свайго жыцьця. Ён творыць усе формы жыцьця, яны залежны ад чалавека, а не чалавек мусіць заставацца пад мёртвай уладай струхлеўшых формаў: рэлігіі, моралі, законаў, агульных зданьняў. Час зразумець, што жыцьцё кіруець формамі, а не наадварот, што сам чалавек, яго вялікая, родная сонечным косам душа, яе натуральныя імкненьні да сьвятла, хараства, праўды — зьмест жыцьця, што ў праўдзівым незалежным жыцьці няма месца ні ідэалам, ні ахвярам.

Трэба памятаць, што жыцьцё цячэ, што душа чалавека не стаіць, што чалавек павінен укладаць сваё жыцьцё так, як яно разьвіваецца і ліецца. Нажаль, гэта — незразумела і нячутна. Гэтае права гвалцяць над ім зьдзекуюцца ад часоў, калі палалі жывыя вогнішчы Нэрона і сьвятай інквізыцыі і да нашых часоў кулямёту і гумовай палкі.

У абодвух культурах Эўропы над жыцьцём зьдзекуецца форма: у адной — маноліт, у другой — рассыпаная ў крышталы. Бальзамаваць-жа можна ня жывых, а толькі трупы. Прырода нам даводзіць, што еднасьць формы і сутнасьці — неабходная ўмова жыцьця. Форма павінна быць, без яе жывое ня можа абыйсьціся. Толькі бесканечнае, вечнае ня мае формы. Ў форме — сутнасьць матар'яльнага жыцьця. А яно ліецца, як рака, зьмяняецца, як косы сонца ў каплях расы. Чалавечая душа — такая-ж капелька, іграючая кветкамі косаў. Трэба-ж ня сьціскаць, не хаваць футлярамі гэтай ігры, трэба даць поўную магчымасьць зіхацець нялічаным багацьцем фарбаў. У гэтым сэнс жыцьця і яго хараство.

У прытарнаваньні формаў жыцьця да гэтай зьменнасьці, ліючасьці, у шуканьні формаў жыцьця элястычных, плякучых, зьменных — зьмест будучыні, зьмест індывідуальнага і соцыяльнага ідэалу.

III

Творчасьць, як жыцьцёвая падстава.
Творчасьць, як касмічная сіла.
Сучасная палітычная чыннасьць не запэўняе соцыяльнай творчасьці.
Незалежніцкае імкненьне.
"Усё існуючае — разумна"...
"Усё існуючае — неразумна"...
"Усё існуючае — творча".

Да нашай пары мэтай выхаваньня было — навучыць жыцьцю: гэта знача, даць чалавеку гатовыя шаблёны, як кіравацца ў тых, ці іншых выпадках. Выхаваньне імкнула, каб выпрацаваць у чалавеку пашану да прызнаных праўд, каб імі кіравалася чалавечае сумленьне. Існавала і існуе перакананьне, што ёсьць нейкі філёзофскі камень, які памагае на ўсіх шляхах і сьцежках.

І вось, што выпрацавалі такія зданьні: таннае самаздавальненьне, духовае мяшчанства, стаячае балота, адсутнасьць творчасьці. Праўда, трудней кожную часіну тварыць, чым ужываць гатовае, лягчэй здаваляцца зацьверджаным прыкладам, чым шукаць адпаведнейшага, але хараство і шчасьце жыцьця якраз залежаць ад таго, ці прытарнаваны да яго, ці адпавядаюць яму формы, у якія жыцьцё ўкладаецца. Тут ня можа быць нічога гатовага, навучанага, зацьверджанага. Тут не падойдуць старыя шаблёны, бо яны зробяцца толькі гвалтоўнымі, непатрэбнымі і цяжкімі.

Сапраўднай падставай жыцьця можа быць толькі творчасьць. Творчасьць на кожным кроку: ў штодзённай працы, у сямейных адносінах, у грамадзянскім руху. Толькі тады жыцьця ня будзе сьціскаць форма, і чалавек здаволіць сваё прыроднае імкненьне быць тварцом. Цяпер жыцьцё поўна нядолі, бо мы ня ўмеем быць тварцамі. Мы робім з нашага жыцьця нямілую ні сабе, ні каму іншаму турму, і нярухомы нятворчы дух пануе ў нашай панурай штодзённасьці. Нятворчыя рабы, мы лёгка схіляемся прад кожным ідалам формы. Толькі невялічкая частка людзей хочуць быць сапраўднымі творцамі, ды заказаны ім творчыя шляхі у абшары грамадзянскай і асабістай штодзённасьці, і ўся іх творчая энэргія кіруецца ў вольныя даліны мастацтва і навукі.

Сапраўды, што такое — мастацтва? Гэта, — перш-на-перш, тварэньне чыстай формы, безканечнае, невычарпанае тварэньне. Чым вышэй мастацтва, тым ясьней у ім самастойнае шуканьне і стварэньне формы. Зьмест усе болей адрываецца ад жыцьця, абасабляецца. Літэратура пераходзіць у музыку, малярства, у скульптуру; і ў музыцы гук пачынае жыць самастойным жыцьцём; нас цікавіць гармонія гукаў у тэй форме, якую яны прымаюць у музычным творы. У скульптуры асобную значнасьць мае цела, маса, катторая пад рукой мастака пачынае жыць уласнай гармоніяй, якой няма ў сапраўдным жыцьці.

Праўда, такой гармоніі паміж зьместам і формай у жыцьці няма, і мастацтва нам дае толькі прыклад таго творчага жыцьця, якое павінны тварыць і людзі.

Што мы далей бачым у мастацтве? Ці яно калі-небудзь здаволена, ці мастак калі-небудзь схіне галаву перад споўненым творам, ці пакланяецца ён створанай форме. Не!..

Твор скончаны, душа выявілася... і далей, далей бязупынна, без устанку. Для мастака няма такога самаздавальненьня. Калі душа выявілася ў адным абразе, яна ўжо перарастае яго, шукае у глыбіні свае сонечнае істоты яшчэ глыбейшага, яшчэ адпаведнейшага свайёй нутранай праўдзе. Дзеля гэтага мастацтва ня мае свайго канону, ня мае зацьверджаных шляхоў, абразкоў. Калі мастацтва ўступае на гэты шлях, яно гіне: так было з усімі прыкладамі мастацкага акадэмізму. Апошні, як прызнаньне азначаных шляхоў мастацтва і нейкіх абавязковых абразкоў, душыць вольны творчы дух, і, ня творачы нічога новага, нарэшце, гіне ўва ўласным соку.

Вось як рашае пытаньне аб цякучасьці жывой чалавечай душы і прытарнаваньні да яе формы — вышэйшая чалавечая парода, найболей сумленная парода творцаў: бязустаннай творчасьцю, адсутнасьцю самаздавальненьня, вечным шуканьнем, вечным імкненьнем далей, у глыбіню жыцьця.

Вось і мы ў нашым штодзённым жыцьці павінны стаць такімі тварцамі. Зьдзейсьнілі адну форму жыцьця, а ўжо ў глыбіні душы хаваецца новае; яшчэ смутнае і нявыразнае, а ўжо нездавальненьне, што дрэнна і тое, й гэтае. Ня глушэце такога нездавальненьня і сапраўды ня "усё існуючае — разумна", верце голасу вашага сумленьня, жаданьню зьмяніць, палепшыць жыцьцё. Разумней паляпшаць паступова, кожны дзень слухаючы голасу сумленьня, чым у гаротныя часы рэвалюцыяў ня быць у сілах стрымліваць голасу помсты і крыўды.

Хай ня будзе для чалавека нічога нярухомага, сьвятога: ні дактрын, хаваючых усё жыцьцё ў труну выразнай формы, ні зацьверджанай маралі на кожны дзень і гадзіну, на кожнае ўздыханьне. Хай ня будзе строгіх дырэктываў, падстава якіх незразумела і далёка пачуцьцю. Хай ня будзе "чалавекаў у футлярах", прыбраных золатам, з важнымі мінамі, і пустых усярэдзіне, як тыя "гробы паваппленыя". Бо ўсё гэта затрымлівае жыцьцё, пазбаўляе яго творчасьці. Хай гучыць у сэрцы кожнага старое, як сьвет, і, як ён, праўдзівае: "Усё рушыцца, усё цячэ, нельга два разы плёхнуцца ў адну раку".

/працяг на с.6/

⁜ ⁜ ⁜

Душа чалавечая, што прыходзіць у сьвет пазівішча і яго хараства, што прыходзіць адзін раз у сьвет, ні да каго не падобная і адзіная на сваім шляху і назаўсёды выходзіць з матар'яльнага жыцьця, такая душа чалавечая павінна чуць сваё права жыць і тварыць, як кажа яе сумленьне. Ніхто іншы ня створыць душы, не заменіць ніводнага дня, ніводнай часіны яе самастойнага, самацэннага жыцьця. Чалавечая душа, што прыйшла ў сьвет адбіць радасьць ігры жыцьцявых косаў, запаіцца іх цяплом і ласкай, павінна разьвярнуць усю моц сваё творчасьці, каб зьліцца ў творчым тэмпе сусьветнага дыханьня, сусьветнай гармоніі, прысутнасьць якой адчувалі зорныя душы піфагарайцаў, каб потым у жыцьцявым стамленьні схіліцца ізноў на ўлоньне вялікай Маткі-Матэрыі, Маткі-нявыразнасьці, Маткі-непачатасьці, поўнай сілы і моцы, поўнай смутку і нераджонага жыцьця.

Матка-Матэрыя — падстава ўсяго істнуючага. У ёй зьліты ўсе сілы: варожыя і кахаючыя, творчыя і руйнуючыя, але сама яна — нявыразнасьць, незразумеласьць, — толькі магчымасьць тварыць, а не самая творчасьць. Яна — аснова жыцьця... Як старавечны бог Ксенафана — камяк гразі, дзе зьмешаны вада і зямля, паветра і агонь — у нявыразнасьці, толькі ў магчымасьці і жаданьні радзіцца, стварыцца. Поўна яна смутку, поўна галасоў няясных, быццам шапаценьне нераспушчанага лісьця, лепету нерадзіўшыхся дзяцей і зьвяркоў: быццам сокі жыцьця бродзяць, шукаючы сьвету, чакаючы свайго нараджэньня.

Вось адхіляецца прадвечны туман, быццам хмары нараджаюцца, быццам тоненькія цуркі цягнуцца ўвыш, угару... родзіцца першы нагад на жыцьцё: падзяляецца сьвет і нявыразнасьць змроку:.., але яшчэ няма самага жыцьця, няма творчасьці. А калі зазіхаціць першая маланка, шырокай бліскучай істужкай, злучаючы высокія, быццам пазбаўленыя цяжкасьці, хмары і цёмнае, чорнае, нявыразнае ўлоньне Маці-Матэрыі, загрымяць грамніцы, патрасаючы выразным грукатам прадвечную безгалоснасьць, гэта — прачхнуўся, вышаўшы з лала Маці, адвечны Купала, гэта яго павіншаваньне сваёй маці, гэта — першая ласка сваёй жонцы. І ў стамленьні завеяўшага цяпла, дажджу і сьвету пруць узвыш яшчэ ў зыбаньні дажыцьцявога туману першыя расьціны, каторым жыцьцё дае Матка-Матэрыя і благаслаўляе прыгожай формай і хараством Бацька-Купала, жыватворны дух, жыватворная форма... Вось адвечная гармонія паміж нявыразнасьцю-матэрыяй, істотай усяго жывога, з творчым духам, каторы дае ўсяму жывому форму.

І мы — з лана Маткі-Матэрыі з вечным творчым духам агнявога Купалы, прыходзім у сьвет, каб тварыць формы, каб з мацярынскай нявыразнасьці стварыць нешта "па свайму образу і падобію", па образу нашай праменнай душы. Хай-жа тое, што мы творым, ня робіцца нашымі багамі, бо мы яго творым, а не яно нас.

⁜ ⁜ ⁜

Калі асобная адзінка можа знайсьці свой індывідуальны ратунак у мастацкай або навуковай творчасьці, дык у сфэры сацыяльнай справа стаіць не так проста. Сацыяльная творчасьць затрымліваецца і робіцца блізка што немагчымай з дзьвёх прычын: першае, што некаторымі сацыяльнымі формамі карыстаюцца валадаючыя клясы і штучна затрымліваюць іх разьвіцьцё, а другое, што ўмовы сацыяльнай творчасьці вымагаюць болей спрыяючых абставін, чымся для творчасьці індывідуальнай. Нельга зразумець такой магчымасьці, каб учарайшы раб зрабіўся незалежным гаспадаром свайго жыцьця, каб учарайшыя падмятальшчыкі вуліц апынуліся вольнымі мастакамі. Дужа цяжка выхаваць у кожнай адзінцы імкненьне да агульнай творчасьці, зразуменьне неабходнасьці ісьці наперад, не здавалящца істнуючым.

Дзеля гэтага да нашых часоў сацыяльная творчасьць мас ідзе не безупынна, а скокамі. Творчасьць мас павінна перамагчы інэрцыю зацікаўленых клясаў, і заўсёды толькі праз пераварот і рэвалюцыю масы ідуць да сацыяльнай творчасьці. Такі шлях — ненармальны, негарманічны і неэканомны ў страце чалавечай сілы. Масы павінны мець сталую магчымасьць творчасьці, але ў сучаснасьці такой магчымасьці нельга дасягнуць. Блізкая мінуўшчына вучыць нас, што адных рэвалюцыяў яшчэ далека недаволі. Запэўніць творчасьць сацыяльную можа толькі творчая адзінка, масе творчых асоб. Творчасьць мас грунтуецца на творчасьці адзінак. Прыклад Расеі кажа нам, што рэвалюцыя без індывідуальнае творчасьці — толькі вялікая смута бяз конца і

Выходзіць нейкі зачараваны круг: для сацыяльнай творчасьці павінна быць творчая адзінка, але ўзгадаваньне гэтай адзінкі ў значнай частцы залежыць ад разьвіцьця сацыяльнай творчасьці.

Нажаль усё тое, што цяпер робіцца ў грамадзянскім жыцьці, якое мае свой найбольш інтэнсыўны выраз у палітычнай працы, вельмі далёка ад дасягненьня сацыяльнай творчасьці, ад узгадаваньня творчай адзінкі. Сучаснае грамадзянства, разьбітае на клясы, хоча зьдзейсьніць свой сацыяльны ідэал палітычным шляхам, г.зн. захапіўшы ў свае рукі ўладу, або маючы на яе значны ўплыў. Грунтуючыся на нейкай клясе, кожная партыя мусіць правадзіць думкі, карысныя для гэтае клясы. Партыя заўсёды кажа аб "рэальнай палітыцы", аб тым, што ў палітыцы няма сэнтымэнтаў, кажа аб канечнасьці "задавальненьня" інтарэсаў па іх сапраўднай грамадзянскай базе. Гэта знача, што справа заўсёды канчаецца тым, што чыя "вага" — большая, у каго матар'яльная сіла — вялікшая, той усім і круціць. Праўда, кожная партыя мае харошую праграму, якая пачынаецца словамі аб дабры ўсяго народу, дзе спамінаецца аб лепшых чалавечых ідэалах, але аб істоце харошых слоў трэба разважаць на дзеле.

Напрыклад, Беларусі прыйшлося практычна пазнаёміцца з рознымі палітычнымі ўплывамі. Што-ж можна сказаць аб партыях дэмакратычных. Перш-на-перш, неадпаведнасьць харошых слоў і дзела, у каторай выяўляецца клясавая прагавітасьць і ўсё душачае, гвалцячае, сьціскаючае ў сваіх ланцугах, духовае мяшчанства, аб якім казалі вышэй. Направер, калі выяўляюцца вынікі "рэальнай палітыкі", дык з-пад штандару з харошымі словамі "вольныя з вольнымі, роўныя з роўнымі" выглядае прагавіты твар шляхціца. І гэта зразумела, бо пры палітыцы рэальнай і дэмакратычнай, якая ня хоча лавіць жураўлёў у небе, заўсёды ідзе аб скурных клясавых інтарэсах, аб скарыстаньні абавязковага, прымусовага стану рэчаў у гаспадарстве. Тут нельга думаць аб магчымасьці сацыяльнай творчасьці.

Нядольнасьць сацыяльнай працы ў палітычнай форме датычыцца ўсіх партыяў, стоячых на клясавым грунце. Карысна — клясавая адзнака характарызуе ня толькі буржуазна-дэмакратычныя партыі, але й сацыялістычныя. Прызнаць палітычную нядольнасьць сацыялізму тым горай, што да апошніх часоў сацыялізм быў адзінаю касулькаю, адзінай надзеяй на магчымасьць лепшай будучыны. Сацыялістычныя мучанікі сваёй крывёй, сваім бязрадасным, ахвярным жыцьцём без сьвятла і асабістага шчасьця рабілі, здавалася, фундамэнт сонечнай будучыны. Пачаткавы сацыялізм Р.Оўэна, Ш.Фур'е, С-Сімона, які звалі ўтапічным, вязаў духовыя сувязі са ўсімі лепшымі барцамі за чалавецтва — першымі хрысьціянамі, гуманістамі... На іх штандарах стаяла: шчасьце ўсіх, шчасьце адзінкі. Так яшчэ Піліп Фор у ноч перад лютавым паўстаньнем парыскага пралетарыяту /1848 г./, ня ведаючы аб дактрыне Маркса, што шлях сацыялізму ідзе праз захапленьне палітычнай улады сацыялістычным пралетарыятам, але чуючы моцна сваю сувязь з тым Першым, што апавясьціў уваскрасеньне праменнай чалавечай душы над цемраю і сьмерцю жыцьця, пісаў так: "Божа, даруй нам тое, што мы ня можам ісьці па Тваймy шляху мучаніцтва, а станем заўтра на крывавую барацьбу".

І шмат паўстаўшых сталі сапраўднымі мучанікамі. На крывавым шляху сацыялістычнага мучаніцтва летуцелі не аб захапленьні ўлады, не аб дыктатуры штыха і кулямёта, а аб звальненьні чалавечага духу, аб праменнасьці жыцьця для ўсіх зьняважаных і пакрыўджаных.

/працяг на с.7/

Так было да тэй пары, пакуль сацыялісты не пайшлі на палітычную працу ў буржуазным, клясавым гаспадарстве. Пачынаючы ад Маркса, згасьлі вялікія жаданьні і лятункі аб вольным чалавеку. Заместа "утопіяў" высунулася "навучная" ідэя захапленьня палітычнага апарату, каб сілком вясьці масы ў сацыялістычны вырай. Натхнёнасьць сацыялізму зьнікла, замянілася пустой, буржуазнага характару, крыважорнай дактрынаю: Маркс спусьціў сацыялізм з "утапічнага неба" ўроўнь звычайнай дэмакратычнай партыі, якая марыць аб захапленьні ўлады, зьмяніўшы сьвятую справу чалавечага вызваленьня на дасягненьне клясавай перамогі. Праўда, трэба ўзяць пад увагу, што тут ідзе аб клясе прыгнечанай, абрабаванай; але кожны, хто ведае сучасныя адносіны, павінен прызнаць, што з учарайшага раба выходзіць найлепшы рабаўладца. Знача, справа ня ў тым, хто будзе каваць кайданы, а хто будзе насіць іх, справа ў тым, каб зусім спыніць нявολю. Марксісты адкажуць, што ў ідэале захапленьня ўлады і дыктатуры ёсьць адсутнасьць прыгнечаных, бо ўладаром павінны быць усе прыгнечаныя, усе працуючыя. Направер выходзіць ня так. Як толькі выяўляецца элемэнт улады, яна заўсёды застанецца ў руках невялікай групы: такая ўжо істота ўлады. Марксізм лічыць магчымым даць уладу толькі пралетарыяту, ну, а сялянства павінна цярпець яго хоць і "працоўную" дыктатуру. Знача, ужо рабы і ўладары ёсьць; і прыклад камуністычнага досьледу Расеі сьведчыць, што працоўныя ўладары могуць быць вельмі жорсткі і несправядлівы да сваіх працуючых рабоў.

Сур'ёзна казаць аб розьніцы паміж сацыялізмам і камунізмам, ведама, ня можна, бо ў іх адзін слуп — марксізм і дактрына захапленьня ўлады. Тое, што робяць маскоўскія камуністыя, у належачых абставінах паўтарылі-б і варшаўскія сацыялістыя. Розьніца толькі ў тым, што сацыялістыя — болей практычныя рэалістыя, а камуністыя — рамантыкі не бяз дзіцячай самаўпэўненасьці. Але як адзін, так і другі кірунак жадае зьдзейсьніць дыктатуру пралетарыяту, абмінаючы другія безумоўна працоўныя клясы, бо аб апошніх марксізм заўсёды кажа з вялікім тактычным рэзэрвансам.

Ёсьць яшчэ грамадзкія кірункі, якія завуць сябе сацыялістымі, але з марксізмам супольнага маюць або мала, або варожа да яго настроены. Гэта тыя, што прызналі спадчыну "утапічнага" сацыялізму: на захадзе — хрысьціянскія сацыялістыя, на ўсходзе — народнікі /палітычны іх выраз — эс-эры/. Беларускія рэвалюцыйныя сацыялістыя /бышыя с.-р./, маючы свае корані ў народніцтве, моцна адхіліліся ў бок марксізму. што гэта — наплывовае, ці істотнае — таксама будучына. Гэтыя кірункі сацыялізму болей чулыя да справы агульна-чалавечага адраджэньня, верацъ у неабходнасьць творчай чалавечай адзінкі, меней апіраюцца на клясавы грунт, але практычна, як кожная сэкта, былі абхоплены духовым мяшчанствам, застылі ў пакланеньні дактрынам і аўтарытэтам і меней дасягнулі, чымся іх спрытныя калегі. Але трэба прызнаць, што гэты немарксісцкі сацыялізм мае жывыя корані ў грунце жыцьця і зьмярцьвеў толькі з-за свайго сэктанцтва, вузкасьці, духовага мяшчанства, каторае пашкодзіла яму выйсьці на шырокі шлях.

Так ня здолелі актыўныя палітычныя партыі разьвязаць справу вольнай творчай асобы і сацыяльнай творчасьці, бо ў ідэале кожнай быў ланцуг, прымус, дыктатура, як для іншых, так і на саміх сябе. Сучасныя партыйна-клясавыя групы і ўрады, што апіраюцца на такія групы, скончылі поўным банкруцтвам. Сваймі сіламі, ня грунтуючыся на ўсёй грамадзянскай працоўнай масе, а толькі баючыся і асьцерагаючыся яе, яны ня здолелі зьдзейсьніць тых лёзунгаў, якія так шчодра абяцалі сваім народам. Усе дэмакратычныя вольнасьці здратаваны дэмакратычнымі ўрадамі, сацыялістычны ідэал зусім далёкі ад зьдзейсьненьня ўрадамі, якія завуць сябе сацыялістычнымі. Ніхто з сучасных сьвядомых грамадзян, калі ён не атрымлівае значнай урадавай падмогі, шчыра ня пойдзе бараніць афіцыяльных пераканаcьняў, ніхто ня пойдзе паміраць за гукі дэмакратычнай марсэльезы ці сацыялістычнага інтэрнацыяналу. Так і тыя, што пачыналі шумлівай палітычнай бутафорыяй, вывернулі шубу шэрсьцю ўверх. Іх сучасная, гінучая сіла апіраецца, пакуль, на народнай цемнаце і несьвядомасьці, на прыхільнасьці да гучных незразумелых формул-заклінаньняў.

≠ ≠ ≠

У апошнія гады беларусы практычна пазнаёміліся амаль што з усімі кірункамі палітычнай думкі, і хто-б да нас ні прыходзіў, ніхто не папытаў наш працоўны, сялянскі народ, ці таго ён хоча; ніхто не зацікавіўся, а як-жа ён надумаў пабудаваць свае жыцьцё. Навет магчымасьці голасна гаварыць, ці тарнуецца тое, што нам прапануюць няпрошаныя госьці, ня было дано беларускаму народу. Лёзунгі захацелі жыць і давотвілі сваю жыцьцёвасьць сілай пагрозы расстрэлу, катаваньнем гумовай палкай, зьдзекам над кожнай праявай сьвядомых адносін да свайго зьместу. Толькі засьценкі ўсходу і захаду могуць пасьведчыць, колькі чалавечых ахвяр прынясла Беларусь за самае маленькае імкненьне быць сама сабой. Трудна ў такіх абставінах казаць аб сацыяльнай творчасьці, калі да нас прыходзілі з гатовымі формуламі і прымушалі супакоіцца на такім пракруставым ложы. Казаць аб сацыяльнай творчасьці ў нашым становішчы, гэта — казаць няпрыстойныя анэкдоты ў доме мерцьвяка.

А жыцьцё цячэ. Можна з пэўнасьцю сьцьвердзіць, што ўжо усё тое, з чым прышлі да народу нечаканыя апякуны, усё гэта ўжо спарахнела і зусім нягожа да жывога. Бо галоўнай умовы грамадзянскага жыцьця — магчымасьці тварыць — мы ня маем.

Перажытае і тыя акалічнасьці, якія мы наглядаем навакол сябе, кажуць нам, што запэўніць магчымасьць грамадзянскай творчасьці мы можам толькі ў разе адсутнасьці чужынскага прымусу. З гэтага выплывае падстава да неабходнасьці палітычнай незалежнасьці, як першая падстава для народу быць самім сабой. У гэтым кірунку пачала працаваць беларуская палітычная думка. Але трэба адзначыць, што дамаганьню незалежнасьці, як падставе грамадзкай творчасьці, гэтай творчасьці і не хапала. Трэба прызнацца, што справа незалежнасьці толькі ў першыя часы свае неазначанасьці мела свой праўдзівы, шчыры характар, за што той пэрыяд /ураду А.Луцкевіча/ і можна назваць "утапічным", рамантычным. Калі-ж справа незалежнасьці скіравалася на практычны шлях сучаснай палітычнай працы, яна апынулася ў шпонах палітычнага прымусу, палітычна-клясавай зацікаўленасьці і ад сучаснай палітыкі мала чаго можа чакаць народ, быццам ён выкарыстае яе для свае народнае творчасьці.

Як-жа стаіць справа ў жыцьці? Першы беларускі ўрад, што стаяў на грунце прынцыповай незалежнасьці, не дасягнуў ніякіх практычных вынікаў. Першымі спробамі "рэальнай" палітыкі былі спробы яго наступнікаў. Так, знамянітая "Найвышэйшая Рада", або "Дырэкторыя", хацела згаварыцца са шляхоцкім урадам Пілсудскага, і, пэўна, стоячы на грунце незалежнасьці, Дырэкторыя была фактычна блізка ад здаваленьня культурна-нацыянальнай аўтаноміяй, аб чым сьведчыць прамова ў Польскім Сойме прэм'ера Скульскага. Гэты кірунак, як мала жыцьцёвы, практычна-адкінуты.

У ліпні 20 г. групка фэдэралістычна настроенай інтэлігэнцыі прызнала "беларускі савецкі ўрад": савецкую Беларусь за магчымасьць легальнай працы. І гэтая спроба рассыпалася, не пакінуўшы навет ніякіх сьлядоў.

Цяпер найболей рэальным шляхам здаецца умова с.-р.-аўскага ўраду зь ліцьвінамі. Але і тут толькі сьляпы ня ўбачыць, што палітыка міністэрства па беларускім справам у Ліцьве, сьведчыць аб тым, што ліцьвіны маюць уласныя зданьні, непадобныя да зданьняў саміх беларусаў.

На гэтых кароткіх увагах хацелася затрымацца, каб паказаць, што ў сучасных умовах так далёка нам яшчэ да запэўненьня грамадзянскай творчасьці шляхам аднэй палітычнай працы. Ясна, што пад чужацкім панаваньнем мы, як і іншыя, здаровыя народы, ахвяраваны на паўстаньне, або на дэгэнэрацыю. Але і сучасная палітычная дзейнасьць у кірунку незалежнасьці, падгрунтованая на захапленьні ўлады палітычна-клясавымі орга-

/працяг на с.8/

нэмі, мала можа задаволіць сумленнага чалавека. Яна не дасягне усе роўна забясьпячэньня грамадзкае самадзейнасьці і можа выклікаць новую роспач і незадаваленьне.

Нашы прарокі-песьняры, мусіць, марылі аб сапраўдна вольным жыцьці ў сваіх несьмяротных абразох:

"І будзе унукаў пакаваньне
Там, дзе сягоньня плача дзед",
/ Я.Купала/

аб праўдзівай незалежнасьці, вольнасьці духу:

"Прыйдзе і нам воля сьвятая чаканая",
/ А.Гарун/.

бо гэтыя пранікаючыя словы ня могуць адносіцца да куртатай палітычнай незалежнасьці пад ласкай сымпатычных суседзяў, ці навет аб незалежнасьці гаспадарсьцьвеннай з абавязковай дыктатурай, якой-небудзь кіруючай клясы. Бо для нас, грамадзян-беларусаў, усе роўна, хто паложыць на наш стол свой капут у лякерках, ці свой шляхціц-пан, ці сацыялістычны таварыш, ці запанеўшы мужык, — ня ў гэтым знойдзе свой выраз "воля сьвятая, чаканая" .. Не аб гэтым летуцелі вяшчуны.

І вось, калі чалавек даволі малады сэрцам, каб мець надзею, што з жыцьця можна зрабіць нешта цікавае і каштоўнае, затрымаецца думкай над сучасным жыцьцём, дык спачатку яму пачне здавацца, што выхаду няма, што сьветлае і праменнае — толькі мана, а напраўду усе апынянецца пылам і гразьзю. Запраўды, гдзе-ж той сьветагляд актыўных людзей, шчыра кахаючых працоўны народ, для якіх яго доля — іх доля, дзе-ж такі сьветагляд каб ён задаволіў сумленнага чалавека?

Усе існуючыя пагляды на жыцьцё можна груба і прыблізна падзяліць на два станы: адны кажуць — "усе існуючае разумна", другія-ж — неразумна. Хай выбачыць нам Гэгель, што мы яго формулу скарыстаем у тым сэнсе, як яе ужывае грамадзянства, а ня ў точна такім, які ўкладаў у яе вялікі філёзаф.

Прыхільнікі таго, што "усё існуючае — разумна", не становяць, якой-небудзь, выразнай групы, тут мы знойдзем думкі і кірункі, належачыя да розных чалавечых груп. Найболей выразны прадстаўнік гэтага кірунку — афіцыяльнае хрысьціянства, як яго тлумачыць духавенства. "Любі бліжняга і ня рыпайся, бо нічога ня зробіш,.. Ніводзін волас не спадзе з тваёй галавы па тваёй волі... Калі бачыш несправядлівасьць, гэта ад Бога, так павінна быць... Паважай начальнікаў, ня лай багатых, бо нічога не памажа"... Быццам так запаведаў Той, быццам такі ціхі спакой запаведаў Той, хто казаў: "ня мір прынёс вам, а меч". Быццам Той казаў паважаць бязумоўна старэйшых, Хто, бліскучы вачыма, мятаў на іх громы і самую крыўдную лаянку: "Ліцамеры, зьмеі, параджэньні ехідніаў... вар'яты і сьляпые... хай упадзе на вас уся кроў праведная, якую вы пралілі... вось застаўляецца дом ваш пуст"... і гразіў ім вечным агнем і скрыгатаньнем зубоў і праклонам, як на няплодную смакоўніцу.

"На маісеявым сядалішчы селі кніжнікі і фарысеі", гэта-ж літаральна адносіцца да сучасных прававеднікаў афіцыяльнага хрысьціянства, каторыя забылісь аб тым, што "і Айцом нікога не завеце, бо адзін у вас Айцец на небе, і настаўнікамі не завецеся, бо адзін настаўнік — Хрыстос." Сучасныя айцы і настаўнікі высмакталі з пальца тое, чаму вучаць народ, і істота вялікага, несьмяротнага вучэньня ў іх вуснах пажоўкла, ссохла, страціла жывы дух. Хрыстос казаў, што мы — сыны Божыя, нам кажуць, што мы — дзеці нячысьціка. Ён казаў, што мы павінны рабіць волю Айца нашага нябеснага, сучасныя айцы і настаўнікі, што — іхнюю, бо вольны, творчы дух не ад Бога, а ад нячысьціка Так адмаўляецца творчасьць, імкненьне да сьвятлейшага, а жыцьцё уганяецца ў форму выглядвай набожнасьці.

А вось з другога канца вучэньне аб разумнасьці існуючага. "Усе факты грамадзкага жыцьця знаходзяцца ў залежнасьці ад "гістарычнай неабходнасьці"". Тое што ёсьць, мае сваю гістарычную падставу — такая істота погляду на жыцьцё, як рэформа-сацыялістаў, якіх камуністыя завуць сацыял-здрайцамі, так і кожнага, хто хацеў нешта стварыць з жыцьця і спасаваў перад ім. Мы бачылі праменнасьць пахаджэньня самога сацыялізму, а рэфармістыя кажуць: "вось гэтыя зьявішчы жыцьця — гістарычны, неабходны, знача і сацыялісты навет іх павінен прыняць. Бараніць бацькаўшчыну трэба, — знача, трэба войска. Трэба войска — патрэбны вайсковыя крэдыты. Вайна вымагае тайн , знача, гэтыя крэдыты не падлягаюць народнаму кантролю" Так рэфармістыя адмаўляюцца патроху ад усіх жаданьняў сацыялізму, трацячы сэнс свайго існаваньня.

Вынік з гэтага той, што разам з разумным пачынае існаваць і неразумнае, і калі жыцьцё прынята цалком, дык трэба прыняць усе яго бакі. І вось, калі вы сустракаеце чалавека, які згаджаецца з асновай існуючага /проці дэталяў ён можа рабіць апазыцыю/, дык робіцца ясным, што творчае і жывое ў ім памерла, што ён здольны толькі на маленькае, што яму не дасягнуць агульнага і вечнага.

Ёсьць другі тып сьветагляду: "усё існуючае — неразумна". Тады нехапаючая папярэдняму тыпу актуальнасьць у грунтоўным перабудаваньні жыцьця кідаецца ў другую скрайнасьць. "Так далей жыць нельга", любімы выраз Бакуніна, і бакунізм зьяўляецца найболей ясным прыкладам гэтага ультра-актыўнага сьветагляду.

"...мы стары сьвет зруйнуем
Да аснаваньня... А затым
Мы наш, мы новы сьвет збудуем.
Хто быў нічым, той будзе усім".

Так пяюць сучасныя актывістыя — прыхільнікі III Інтэрнацыяналу. Іх досьлед зроблены. Ад старой Расеі не засталося і каменя на камені. Грунт жыцьця стаў новым, але чаму-ж у дэталях жыцьцё так прыкра падобна да старога? Чаму трудавая павіннасьць падобна да паншчыны, сучасныя адміністратары да старых гараднічых, чаму адкрыта кажуць: "не абманеш — не паедзеш", чаму ў працоўнай рэспубліцы ніхто літаральна ня мае магчымасьці жыць з уласнай працы, а павінен шукаць непрацоўнага заробку: у спэкуляцыі, хабарніцтве і іншым, што забаронена законамі? Чаму гэта дэталі жыцьця так зьдзекуюцца з яго, калі зьменена самая аснова? Ёсьць і ў сучасных камуністых свайго гатунку рэфармістыя і хрысьціянскія маралістыя, якія кажуць, што наогул усе добра, а перашкаджаюць толькі "маленькие недостатки механизма", што вінавата не зьмена асновы, а гэтыя самыя дэталі: тут маем ужо справу з вечнай праявай духовага мяшчанства.

Справа-ж, пэўне, толькі ў тым, што на зьмененым грунце жыцьця людзём не хапае творчай здольнасьці, каб вытварыць адносна да новага грунту і усе дэталі. Не хапае творчай энэргіі. і мімаволі драбніцы вяртаюцца да старога, абяртаючы жыцьцё ў дрэнную карыкатуру, на новае віно ў старым мяху, або труп, убраны ў балёвую вопратку.

Гэтага страшнага выгляду спужаліся найбольш сумленныя камуністыя. Пасьля актыўнага выступленьня нямецкай камуністычнай партыі ў марцы сёл.г., творчасьць якое вызначылася ў сотнях сьмерцяў, узрывах, псаваньні дарог і інш., іх бывшы правадыр — Леві, адхіліўся ад іх, пачаўшы галасна маракаваць:

"Таварышы, што вы робіце?.. вы, што кажаце аб долі і волі работнікаў — чаму кідаеце іх на сьмерць, голад і няволю?" Так кліча і кожны шчыры прыхільнік працоўных масаў. "Сама" Кляра Цэткін зрабіла прапазыцыю аб зьмене партыйнай тактыкі, якая больш падобна да бакунізму, чымся камунізму...

Абодва погляды на жыцьцё, як "усё існуючае разумна", так і праціўны, маюць у сабе частку праўды. Першыя кажуць аб магчымасьці зьмены цэлага і патрэбы працаваць над дэталямі. Тут ёсьць рацыя, бо чалавек павінен тварыць жыцьцё цалком і ў вялікім і ў малым. А патрэба тварыць вялікае вечнае, што здаецца немагчымым першаму сьветагляду, падчыркнена другім кірункам. Чалавек павінен тварыць вялікае, ён чуе, што ён — сын "Божы", што ён частка Бога, што ён павінен тварыць волю Айца свайго.

Так абодва кірункі зьліваюцца ў адзін — "усё існуючае — творча", гэта знача, вымагае творчасьці, працы, а што існуючага няма ні разумнага, ні неразумнага. Пакуль яно існуе, як-

/працяг на с.9/

ён стаіць, пакуль яно неразумна і вымагае творчасьці; пераз творчасьць яно імкне да разумнага, але па сваім здзейсьненьні зараз-жа робіцца неразумным, г.зн. вымагае новае творчасьці. У жывым няма ні разумнага, ні неразумнага, гэта — катэгорыі няжывога. Жыцьцё вечна імкне, ліецца, цячэ. Вечны творчы працэс ад неразумнага да разумнага і ніколішняе недасягненьне да апошняга, вось — істота жыцьцёвага працэсу.

Гістарычныя шуканьні няпрымусовых форм сацыяльнага аб'яднаньня.

Сучасная каапэрацыя, як узор няпрымусовага злучэньня.

Адвечны шлях.

X X X

Няхай сучасная палітычна-грамадзянская дзейнасьць — банкрут, няхай найбольш пашыраныя сьветагляды не разьвязваюць найбольш канечных жыцьцёвых пытаньняў, а выхад ёсьць, быў адвеку, мігаціць адвечны веснавы прасьвет: ён у сталай творчасьці бязупыннай, бязустаннай. Ні прымусовае гаспадарства, ні сучасныя палітычныя партыі, пачынаючы ад чырвона-сацыялістычных, і канчаючы чорна-клерыкальнымі, якія лятуцяць аб захапленьні ўлады і аб бязьлітаснай дыктатуры, ня выхаваюць творчага чалавека. Будучына іх — духовая сьмерць.

Неабходна ствараньне новых сацыяльных аб'яднаньняў, у якіх гарманізавалася-б магчымасьць існаваньня вольнай незалежнай адзінкі асобы і плоднай сацыяльнай наступовай працы, незатрыманай прагавітым эгаізмам адзінкі. Незалежная творчая адзінка ў творчым, няўзьдзержным адзіначным эгаізмам хаўрусе — ідэал будучыны. Ён быў часткай зьдзейсьнены ў прошласьці, у малой долі эсьць і цяпер.

Самыя пачатковыя людзкія грамадкі былі пабудованы на падставе прымусу. І пачатковы радавы камунізм і сямейныя калектывы, на якія распалася радавая камуна, былі пабудованы на абавязковай прыналежнасьці кожнага сябра да свайго роду, або сям'і. У ўнутраных адносінах панавала старое абычаёвае права ды воля старшага як бязумоўная ўлада. Трудна было шукаючай адзінцы здаволіцца такімі абставінамі. Яна рвалася на волю, але там чакалі яе дзікія зьвяры, голад, небясьпечнасьць; у грамадзе — прымус, неадпаведная жаданьням праца, зьдзек дужэйшых над слабымі. І вось яднаюцца грамадкі нездавольненых і адходзяць ад роднага карэньня. Прадгістарычныя часы і ранейшая гісторыя славянаў ведае бяз ліку гэтыя грамадкі-аб'яднаньня, каторыя шукаюць новага жыцьця, новай долі. Беларускія сябрыны, паўночна-славянскія ватагі, чарнагорскія ўдружэньні, чэскія задругі, то на лёгкіх чаўнох па рэках і морах, то сухім шляхам ідуць на новыя месцы, займаюцца промысламі, творачы сабе жыцьцё, якое ім здаецца лепшым. Калі сябру што не падабаецца, ён вольны пакідуць сябрыну, адыйсьці; калі ўсе нездаволены, сябрына распадаецца і сябры ідуць шукаць лепшай долі. Такім крокам ідзе славянская калёнізацыя, пакуль цяжкая рука земскай улады не накладае ярмо на новыя калёніі і не аплятае іх прымусам гаспадарсьцьвеннасьці.

Да позьняга веку затрымалася адна такая грамада, якая давала магчымасьць дыхаць іншым паветрам украінскім і беларускім сялянам. Гэта — Запарожская Сеча. Адсутнасьць прымусу да сваіх сяброў была галоўнаю яе адзнакаю, прыходзіў, хто хацеў, і адыходзіў, калі яму падабалася. Сеча з аружжам у руках бараніла чалавечае права на волю і незалежнасьць, але ніколі ня была разбойным гняздом гультаёў і зладзеяў, як яе хочуць выставіць шляхоцкія гісторыкі. Запарожцы жылі працай, займаліся гандлем, езьдзілі чумакаваць засольлю ў Крым, займаліся рыбным і зьвераным промыслам, некаторыя навет працавалі на ральлі ў сваіх хутарох. Але пацяг да вольнага, бяспрымусовага існаваньня гнаў іх зноў і з правага і з левага берага Дняпра ў незаўсёды сытую, добра ўбрануў Сечу, каб тут даць волю сваім індывідуальным жаданьням, хоць і былі яны вельмі простыя і здавалялся гульнёй, добрым таварыствам і першабытным спортам.

X X X

Цяпер існаваньне такіх рыцарстваў-брацтваў — немагчыма /а шкада!/, бо прымусовая партыйна-клясавая гаспадарсьцьвеннасьць на ўсе павінна налажыць свой штэмпэль. Дык праявы зьяднаньня вольных адзінак у няпрымусовыя грамады ўсе-ж такі ёсьць у тых кірунках жыцьця, гдзе іх забараніць нельга.

Сучасная каапэрацыя, якая працуе толькі ў эканамічным кірунку, зьяўляецца адным з узораў няпрымусовага аб'яднаньня. Некаторым такое цьверджаньне можа здацца сьмешным, калі глянуць на сучасную, тым болей краёвую каапэрацыю, якая ўся ўпэцкалася ў селядцовым сосе і здаецца болей пасьвяціла свае сілы нячыстай спэкуляцыі, чымся ідэі ствараньня вольнай адзінкі ў вольным хаўрусе. Але напраўду выходзіць, што каапэрацыя — адзінае грамадзянскае зьявішча, якое няпрымусова аб'ядноўвае сяброў і не дэклярує прымусу для іншых.

Трэба адзначыць, што ў каапэрацыі, нягледзячы на яе сур'ёзныя жыцьцёвыя заданьні і вагу, няма нічога падобнага да палітычнай пляцформы. Каапэрацыя ня мае азначанага ідэалу, які мог-бы зрабіцца Молахам каапэрацыйнага руху, вымагаючым чалавечых ахвяр. Рух каапэрацыі кіруецца выняткава жыцьцёвымі заданьнямі, і ніякай папярэдняй ідэёвасьці ў ім няма. Былі спробы ў гэтым кірунку, каб стварыць каапэрацыйны ідэал, як скончыліся яны няўдачаю. Перад існуючымі ідэаламі — буржуазным і сацыялістычным, каапэрацыя ў сваёй цэласьці галавы не схіляе. Рух сацыялістычнай каапэрацыі, дзе яна падпарадкоўваецца марксісцкаму ідэалу, толькі вынятак, які яшчэ больш падчыркувае агульнае правіла.

Каапэрацыя ня кажа: "Я маю гатовую праўду: прыходзь і бяры", яна толькі кажа: "Тварэ — творачы — руйнуем". У каапэрацыі няма гатовых шаблёнаў, штампаў на кожны выпадак жыцьця; калі такія штампы зьяўляюцца, жыцьцё іх выкідае вельмі лёгка, без рэвалюцыяў, за вакно.

У сваім аб'яднаньні асоб, каапэрацыя не застаецца абавязковай: калі табе па дарозе, ідзі разам, а не — ідзі, куды хочаш. Жыцьцё так вяліка і яшчэ незразумела што ня можа быць штампаваных, для ўсіх абавязковых, шляхоў.

Каапэрацыя ня мае гатовых рэцэптаў паляпшэньня жыцьця. Маючы вялікія эканамічныя заданьні, яна ведае, што сваімі каапэратывамі не замесьціць усяго гандлю і вытвару. Калі ёсьць незразумелыя тэарэтыкі /Шарль Жыд/, што кажуць, быццам каапэрацыя захопіць усю эканамічную справу ў свае рукі, дык сапраўдная каапэрацыя адказвае яму: "дурны хлопец, ці можна жыцьцю прадмаўляць гатовыя шляхі".

Але пеўна, што праўдзівы жыцьцёвы кірунак — той, якім ідзе каапэрацыя.

X X X

Пеўна, што выпрашэньне будучыны — у зьніштажэньні прымусу, у аб'яднаньні ўсяго грамадзянства для здаваленьня яго патрэб у такія грамады, якія падобны да сучасных каапэратываў. Кожны павінен быць вольны ў сваіх жаданьнях. Ніякіх прымусовых ахвяр, ніякіх багоў не павінна быць. Вытвар, гандаль, прасьвета, гаспадарчыя патрэбы здаваляюцца вольнымі аб'яднаньнямі спажыўцоў і вытварцоў.

Гэта цяпер здаецца дзіўным і немагчымым, але жыцьцё кіруецца на гэты шлях. Мы надта здэмаралізаваны прымусам, што ня можам адразу стаць вольнымі, навет марыць аб гэтым. Але галоўнае жаданьне чалавека — гэта жаданьне быць вольным, быць тварцом свайго жыцьця.

Тыя перашкоды, што здаюцца нязломнымі, упадуць разам з прымусам. Такія забабоны, як прыватная ўласнасьць, якая становіць камень датыканьня буржуазных і сацыялістычных вучэньняў, яны згінуць, як туман перад сонцам, калі

/працяг на с.10/

згіне прымус, калі запануе вольная творчая асоба. Прымус не абараніць прыватнай уласнасьці і ня зьнішчыць яе. Добры прыклад зноў — Расея. Тамака зьнішчана ня толькі ўласнасьць на нярухомасьць, а амаль і самая нярухомасьць, затое ўласнасьць на рухомыя рэчы яшчэ павялічылася. Ні ў адной старонцы жыцьцё чалавека не раўняецца некалькім фунтам хлеба, а ў Расеі гэта — факт.

Адсутнасьць прымусу павінна пранікнуць увесь грамадзкі быт: палітычны, эканамічны, маральны бакі жыцьця, бо толькі з гэтай умовай знойдзе свой выраз творчасьць як асобы, так і сацыяльнага цэлага. У гэтым — наша надзея, у гэтым нагад на прадсьвет, і запраўдны жыцьцёвы кірунак.

Не адразу ўсяго дасягнуць. Не адразу выхаваць творчую адзінку. Будучына належыць да творчай асобы, але яшчэ доўгія гады "мёртвыя будуць хаваць сваіх мерцьвякоў". І нечалавечы ўціск, і неміласэрныя рэвалюцыі, і паўстаньні павінны яшчэ перанесьці чалавецтва. Тое, што існуе цяпер: прымусовае гаспадарства, урады, цьвёрды закон, турма, кара — есьць вынік чалавечай, грамадзянскай нятворчасьці. Гэта ўсё згіне не пад прымусам, ня будзе зруйнавана сілай, а будзе зруйнавана далейшай чалавечай творчасьцю. Бо калі сілай зьнішчыць існуючы парадак, дык нятворчасьць сучаснай чалавечай масы створыць сабе назаўтра яшчэ горшыя кайданы, турмы і мукі. Такі досьлед усіх рэвалюцыяў старавечнасьці і сучаснасьці.

Тыя погляды, якія тут выяўлены, шмат каму здадуцца анархізмам . Ад гэтае шыльды, як ад кожнае іншае вызначаючае формы, трэба адмовіцца, бо яна мае ўжо свой перакручаны жыцьцёвы зьмест, і замест развагі лепей прывесьці такую расейскую частушку:

"Анархистик утащил
Полушубок теткин,
Ах, тому ль его учил
Господин Кропоткин?"...

Гэтыя эскізы мелі на мэце не правядзеньне якіх-небудзь групавых поглядаў, а выяўленьне тае істоты жыцьця, якая існавала ад самага пачатку чалавецтва і рабіла спробы зрэалізавацца ў розных кірунках: эльлінскай культуры, хрысьціянсцьве, гуманізьме, у дэмакратычным і сацыялістычным рухах, паміж іншым і ў анархізьме, покуль усе гэтыя рухі не зьмярцьвіла застылая форма. На шляху чалавечай творчасьці вырастала перашкода у постаці хочучай валадаць формы. І форма захапляла жыцьцё, дыктавала свае ўмовы. А чалавечая душа рвалася з яе кайданоў, хацела спарадкаваць жыцьцё так, як казала ўласнае сумленьне, хацела ісьці за сваімі ўласнымі імкненьнямі, чула, што гэта — непатрэбна "зьвязваць ярма цяжкія і незнасімыя і ўскладаць на плечы людзям". І ўцякала ад гвалцячага жыцьця, шукала свайго ратунку.

І, як вызваленьне, яшчэ на зары чалавецтва, загучэлі чароўныя вечна-прыгожыя, вечна-жывыя словы Бога аднаўленьня, Бога ўваскрасеньня:

"Прыходзьце да мяне ўсе стружданыя і пакрыўджаныя і Я спакою вас. Бярэце ярмо маё на сябе і навучэцеся ад мяне; бо я — сьціплы і сьмірны сэрцам, і знойдзеце спакой душам вашым. Бо ярмо маё — добра, і цяжар мой лёгкі."

Так у глыбіні вякоў знайшло свой выраз імкненьне здаровай чалавецкай душы ісьці ўласным шляхам да боскае творчасьці, скінуўшы ланцугі тугі і пакуты. І цяпер, прабуджаныя да творчасьці народныя масы, чуючы ў сабе прысутнасьць творчай Міравой душы, з рашучасьцю кажуць: "творачы — зруйнуем".

РАДЫЁ ВАТЫКАН БЕЛАРУСКАЯ ПРАГРАМА

Час грынвіцкі	Час на Беларусі	Хвалі ды адпаведныя частоты	
16.45	20.45	49 м.	6.185 кГц
		31 м.	9.755 кГц
		25 м.	11.717 кГц
		с.х.	1.611 кГц
03.45	07.45	41 м.	7.250 кГц
		31 м.	9.755 кГц
		25 м.	11.740 кГц

З новых перакладаў.

ПСАЛЬМ

часовы дастатак бязбожных

I. Спакуса пазайздросьціць бязбожнаму

Які добры Бог да Ізраіля,
да тых, хто сэрцам шчыры!
2. А я — ледзь ногі мае не пахіснуліся,
ледзь падэшвы мае не пакаўзнуліся —
3. я ліхім быў пазайздросьціў,
як убачыў дастаткі бязбожных.

2. Таямніца дастаткаў у бязбожных
4. Бо няма ім цярпеньняў да самае сьмерці,
і сіла моцная ў іх.
5. На працы людзкой іх няма,
і разам зь людзьмі яны ўціску не зазнаюць.
6. Вось таму іх нашыйнік ёсьць пыха,
а іх строі — насільле.
7. Вылазяць ім вочы ад тлушчу,
жаданьні іх сэрца збыліся,
8. сьмяюцца яны з усяго; зласьліва паклёпы
наводзяць;
ганарыста гавораць.
9. Вусны свае ўзносяць да неба,—
а іхны язык па зямлі валачэцца.

3. Нараканьне праведніка
10. Таму і зьвяртаюцца людзі да Яго,
і п"юць ваду поўнаю чашаю
11. і кажуць: "Ці ведае гэта Бог?
і ці мае Ўсявышні ведамасьць,
12. як вось гэтыя грэшнікі пясьцяцца на гэтым
сьвеце
і багацьці свае памнажаюць?"
13. /І сказаў я:/Ці ж не дарма ачышчаў я сэрца
маё
і ў нявіннасьці вымыў рукі мае,
14. і ўвесь дзень я цярплю удары,
і кожнае раніцы кару прымаю?

4. Высьвятленьне таямніцы
15. Калі б я сказаў: Буду так гаварыць, як яны,—
дык здрадзіў бы роду сыноў Тваіх.
16. І задумаўся я, як зразумець гэта;
але цяжка яно ў вачах маіх,
17. пакуль не ўвайшоў я ў сьвятыню Божую,
і не зразумеў іх канца.
18. Праўда,—на коўзкіх шляхах паставіў Ты іх,
і скінеш у провішчы іх.
19. Як раптоўна яны ўвайшлі ў спустошэньне,
згінулі, зьніклі ад страхаў!
20. Як сном пасьля абуджэньня,
так Ты, Госпадзе, іх разбудзіўшы,
зьнішчыш іх мроі.

INFORMACIJA

Купите рысака!

На паіменнае галасаваньне была пастаўлена прапанова ўключыць пытаньне пра Артыкул 6 Канстытуцыі СССР у парадак дня Зьезда народных дэпутатаў:

Прагаласавалі: "ЗА"
Бальбасаў В., Галаўнёў В., Дудко Т., Ігнатовіч М, Кісялёва В., Кучэйка А., Матэўшук З., Мамотава Т., Шацько П., Якушкін В.

Прагаласавалі: "СУПРОЦЬ"
Лучанок І., Калашнікаў В., Міласердны А., Сямуха Ул,, Сакалоў Я., Таразевіч Г., Фясько Ў А.

"УСТРЫМАЛІСЯ"
Піскуновіч Г.

У галасаваньні ня ўдзельнічалі:
Дубко, Лабуноў, Бабрыцкі.

• У суседніх краінах •

Латвія

Нядаўна латыская газэта "Rigas balss"/" Голас Рыгі"/ ад 13.09.89. перадрукавала з газэты "Юрмала" артыкул лекара Ілмара Анчанса "Проблема номер один", які знаёміць чытачоў з дэмаграфічнай сытуацыяй у Латвіі, з праблемай нумар адзін — станам латыскае нацыі. Наш вандроўны карэспандэнт дабраўся да Рыгі ды пагутарыў са спадаром Ілмарам.

Найперш Ілмарс Анчанс падкрэсьліў, што такс праблемы няма ў суседніх Літве і Эстоніі. Увогуле, Латвія — ці не адзіная краіна ў сьвеце з 1-1,5 мільённым карэнным насельніцтвам, што апынулася ў гэткім стане — 47,8% ад усіх жыхароў. З гэтае асаблівасьці перад латышамі паўстае дужа цяжкая задача: самавызначэньне ды выратаваньне нацыі на сваёй зямлі, пазьбегнуць пры гэтым усялякіх канфліктаў і крызісаў.

Чаму гаворка ідзе пра выратаваньне? Дасьледуючы статыстычныя зьвесткі пра этнічны склад ды дэмаграфічную сытуацыю ў Латвіі ў пэрыяд з 1930 да 1987 г., спадар Ілмарс высьвятліў тэндэнцыю да скарачэньня ўдзельнае вагі латышоў у Латвіі /у Рызе: з 63 да 33%/. Колькасьць латышоў на тэрыторыі Латвійскае ССР ў 1987г. не дасягнула ўзроўню 1930г. і пры захаваньні зарашняга абсалютнага прыросту, ён будзе дасягнуты толькі праз 50-60 год. Гэта каля 32%, нават калі забараніць міграцыю. За апошнія 17 гадоў /1970-1987/ абсалютны прырост насельніцтва рэспублікі склаў 306 тыс. чалавек; колькасьць латышоў зьменшылася на 2900 чалавек.

У свой час латыская нацыя была выратавана падзеямі 1918 г., пасьля якога ёй былі забясьпечаны 22 гады палітычнага ды эканамічнага разьвіцьця. Памятаючы гэта ды ўлічваючы працэсы, што адбыліся за час Савецкае ўлады, Ілмарс Анчанс падкрэсьлівае, што дасягненьне сувэрэнітэту — галоўная ўмова выжываньня народу. Наш суразмоўца крытыкаваў Старшыню Народнага Фронта Латвіі Дайніса Іванса, які прапануе de jure увесьці грамадзянства Латвійскае ССР акупацыйнага ўтварэньня, не прызнанага паловай сьвету.

Цяпер зірнем на эканамічны ды экалягічны бакі праблемы. У 1959 г., у выніку рэзкае перамены курсу КПЛ, распачалося навукова неабгрунтаванае, не адпавядаючае тутэйшым умовам ды наяўным рэсурсам хуткае нарошчваньне прамысловага патэнцыялу, павялічылася міграцыя, пагоршылася экалягічная сытуацыя. Эканамічная перанасычанасьць, нядзольнасьць мясцовых уладаў вырашаць экалягічныя праблемы, недахоп грошай, чалавечых рэсур - саў, атручанае мора, Даўгава, Дыелупэ, хімічныя крэматорыі Олайнэ, Вэншпілс, Балдонэ, Слока. Плюс жорсткія рамкі міжнародных дамоваў па экалёгіі, якія мы мусім выканаць, адсутнасьць навуковае праграмы выйсьця з гэткага стану і амаль поўная неінфармаванасьць насельніцтва.

Перш, чым пачаць шукаць выйсьце, Ілмарс Анчанс прапануе паставіць кожнаму перад сабой пытаньне: што мы хочам убачыць у недалёкай будучыні? Атручаную старажытную зямлю зь невялікімі рэзэрвацыямі для латышоў /а мо"й бэ ь іх/ ці захаваную чатырохтысячагадовую культуру на чыстых берагах Даўгавы?

Дзеля выратаваньня неабходна спыніць механічную міграцыю, нават павярнуць яе назад, ліквідаваць наступствы неразумнае эканамічнае палітыкі савецкага часу,-лічыць Ілмарс. Гэта адпавядае Дэклярацыі правоў чалавека ды іншых міжнарожных дакумэнтаў, дзе гаворыцца пра нацыю, як каштоўнейшы элемэнт чалавечага грамадзтва. Але разам з тым гэта пацягне за сабой перасяленьне вялікіх масаў людзей, што пагоршыць /хай і часова/ іхны матар"яльны стан ды псыхічную раўнавагу, выкліча ў пэўнай часткі чыста эгаістычныя пачуцьці ды агрэсію ў адказ /"Чаму я павінен думаць пра латышоў? Я куды хачу, туды еду, дзе хачу, там жыву. Маю права"./

Мы — народы — павінны дапамагчы адзін аднаму давесьці ўсё да разумнага ладу. І пацярпець трошкі, бо калі рамантуюць кватэру, заўсёды ўзьнікаюць праблемы з камфортам.

Замешчаны мітрапаліт Малдавіі

Праваслаўны мітрапаліт Кішынёва, сталіцы савецкай Малдавіі, быў замешчаны па патрабаваньні, падпісаным 22 новымі народнымі дэпутатамі.

Вера Рыч піша:
Мітрапаліт Серапіён, рускі, займаў гэтую пасаду 2 гады і, як кажуць малдаўцы, абсьмейваў іх і актыўна падтрымліваў русыфікацыю праваслаўнае царквы ў Малдавіі. Акрамя таго, хадзілі моцныя чуткі, што ягонае жыцьцё зусім не павучальнае, а таксама, што ён прадаваў царкоўныя пасады ў некаторых зноў адчыненых храмах. Крызіс дасягнуў найвышэйшай кропкі, калі асьвянцоўваўся чуфлея-галоўны сабор Кішынёва. Мітрапаліт Серапіён вёў набажэнства па-расейску, як звычайна, але вернікі пачалі выкрыкваць, каб ён мовіў па-малдаўску, альбо паслаць па перакладчыка. Мітрапаліт разззлаваўся на гэтыя патрабаваньні і пакінуў набажэнства разам са сваімі прыхільнікамі.

Незадаволенасьць мітрапалітам адлюстравалі ў сваёй тэлеграме патрыярху Пімену ў Маскве народныя дэпутаты. Яны папярэдзілі патрыярха, што калі Серапіён ня будзе заменены іншым мітрапалітам, які ведае і паважае малдаўскую мову, культуру і гісторыю, то малдаўская праваслаўная царква аддзеліцца ад Масквы і абвесціць сябе аўтакефальнаю. Паколькі ў Малдавіі існуе моцны рух за палітычную аўтаномію, да гэтай зьявы нельга было аднесьціся абыякава. Быў скліканы сінод Рускай Праваслаўнай Царквы для абмеркаваньня гэтага пытаньня. У выніку, Серапіён быў пераведзены ў Тулу*, у самы цэнтр Расеі. Ягоны пераемнік, 37-гадовы Уладзімір Кантарану, раней быў сакратаром епархіі ў Чарнаўцах, малдаванін, часткова атрымаў адукацыю ў Румыніі.

* былы архіепіскап Тульскі і Белеўскі Максім прызначаны архіепіскапам Магілеўскім і Мсьціслаўскім.

Нашыя ў Тарту

eStonia

КБС наладзіла сталыя сувязі зь яшчэ адной беларускай супольнай. Пры Тартускім Унівэрсытэце ўжо некалькі месяцаў існуе невялічкае, але вельмі згуртаванае ды інтэлігентнае Аб"яднаньне беларускіх студэнтаў. Яго "душа" — спадар Вітаўт Зяновіч. Усе нашыя студэнты вучацца там на мэдычным факультэце. Як выдатны факт хочам адзначыць пераемнасьць у суполцы: тут і студэнты V-а курса /усіх шэсьць/, і толькі II-га. Увогуле ў Тартускім Унівэрсытэце вучацца пасланцы ўсяе Прыбалтыкі, Беларусі, Украіны ды бліжэйшых рэгіёнаў Расеі. Менавіта зараз складваюцца структуры інтэрнацыянальнага студэнцкага саюзу, дзе чынны ўдзел возьмуць і беларусы.

Знаёмцеся: Валодзя Касьцючэнкаў

Валодзя Касьцючэнкаў — 28-гадовы беларус, лепшы "хадок" Эстоніі, які абараняў ейныя колеры на Кубку СССР на пачатку кастрычніка г.г. у Алушце. Ён — сябра беларускага студэнцкага аб"яднаньня пры Тартускім Унівэрсытэце.

Адвольнае тлумачэньне ўсходніх мяжы Беларусі Масквой пры ўтварэньні ў 1919-1920 гг. БССР /нам то вярталі Смаленск, то забіралі зноўку/ не зашкодзіла хлопцу захаваць нацыянальную ды гістарычную сьвядомасьць. Месца яго нараджэньня /зараз/ — Расея, але:
"Мае продкі — дзьвінскія плытагоны і я — крывіч", — кажа ён.
Рэдакцыя "Супольнасьці" зычыць яму перамог!

Матар'ялы па Прыбалтыцы падрыхтаваў Ігаргейр Вігонда.

‡

/пачатак на с.1/

Папа Рымскі меў у некаторай ступені абмежаваны выбар кандыдатаў. На Беларусі ёсьць толькі 2 каталіцкіх сьвятара-беларуса, і адзін прыход,дзе сьвятар-літовец вывучае беларускую мову, як гэтага жадаюць вернікі. На пачатку 70-х гадоў Папа Павел У1 імкнуўся стварыць беларускае біскупства, але кандыдат на гэтую пасаду, Уладзіслаў Чарняўскі, не спадабаўся савецкім уладам. Але калі б і гэтая забарона была зьнятая /а беларускую партыю і урад перабудова закранула менш, чым дзе-несудзь яшчэ у СССР/, то ўсё роўна Чарняўскаму 79 гадоў, і ён вельмі стар для такой пасады. Беларусы-каталікі, мусіць, ведалі, што яны наўрад ці атрымаюць біскупа-беларуса. І шмат хто адчуваў бы большую бясьпеку, калі б біскупам быў літовец ці латыш, а не паляк.

Аднак партыя і ўрад Менску аддаюць перавагу менавіта паляку. Афіцыйна неспакой патрыятычным адраджэньнем на Беларусі вымусіў беларускае кіраўніцтва разарваць старыя гістарычныя сувязі зь Літвой, дзе нацыянальны рух вельмі моцна. А літоўскі біскуп на Беларусі ўзмацніў бы зьблі - жэньне дзьвюх нацыяў. А паляк можа раскалоць прыхільнікаў беларусаў-каталікоў, сярод якіх шмат членаў "Адраджэньня".

Задача новага біскупа вельмі далікатная. І спосаб ягонага прызначэньня не аблегчыў ягонай місіі. Ватыкан меў размовы з маскоўскім і менскім кіраўніцтвам, як гэта прынята рабіць, але, нават дзеля ветлівасьці, не пракансультаваўся ні з водным зь беларускіх царкоўных дзеячоў ні ў самой Беларусі, ні па-за яе межамі. Магчыма, не было ніякіх спробаў пагутарыць зь лідэрамі "Адраджэньня" наконт таго, каго яны б лічылі мэтазгодным мець. Ватыкан, канешне, ня меў ніякіх абавязкаў рабіць такіх захадаў. Але, улічваючы цяперашнюю сытуацыю на Беларусі, здаецца, што прызначэньне адбылося са значным недахопам дыпляматычных тонкасьцяў.

Моўнае пытаньне набыло дадатковую важнасьць на Беларусі пасьля скасаваньня лацінскіх месаў Ватыкана і іхняе замены ня мовы 10-мільённага беларускага насельніцтва, а мовай 50-тысячнае

паводле часопіса THE TABLET 12 August 1989

польскае меншасьці, члены якой вырашылі застацца на Беларусі ў час міграцыяў 40г.

Польская акупацыя 1919-39гг. "крэсаў усходніх" і стаўленьне шматлікіх польскіх сьвятароў да мясцовых беларускай і украінскай меншасьцяў былі нешчасьлівым перыядам, калі выкарыстоўваньне беларускае мовы ў царкве паступова прыгняталася, а беларускамоўныя сьвятары высылаліся ў заходнюю Польшчу ці ў кітайскія місіі.

Акрамя таго, у час, калі аспрэчваецца справядлівасьць пагадненьняў 1939 г. Гітлера і Сталіна, усялякі напамін аб адраджэньні усходніх патрабаваньняў Польшчы прывёў бы да сур"ёзных апаскаў беларусаў, якія імкнуцца адрадзіць афіцыйнае карыстаньне беларускай мовай.

Вядома, што біскуп Кандрусевіч няшырака вядомы сярод беларускамоўных сьвятароў і каталіцкіх прыхільнікаў "Адраджэньня". Таксама вядома, што выкарыстаньне 60 "польскімі" сьвятарамі польскай мовы, якое працягваецца і сёньня, не прываблівае маладых каталікоў да касьцёла.Трэба спадзявацца, што аднаўленае біскупства будзе ўважлівае да патрэбаў павялічваючайся колькасьці маладых вернікаў, якія ня мовяць па-польску і ня бачаць ніякіх прычынаў, каб набажэнствы правіліся на іхняй роднай беларускай мове ў іхнай уласнай краіне.

Дадатковую занепакоенасьць выклікае і тое, чаму не было кансультацыяў зь беларускім духавенствам, а таксама тое, што, як вядома,ні прымас Польшчы кардынал Глемп, які адыгрываў вялікую ролю ў аднаўленьні біскупства, ні рускі праваслаўны мітрапаліт Філарэт ня маюць вялікіх сымпатыяў да беларускае мовы.

Высьвятляецца пункт гледжаньня, які дамінуе ў русіфікаванай камуністычнай партыі Беларусі. У гутарцы з журналістам адная афіцыйная асоба ў Менску казала:"дык што ж, калі каталіцкія сьвятары пачнуць весьці набажэнствы па-беларуску,то ўсе вы, пісьменьнікі і нацыяналісты, пабяжыце ў каталіцкую царкву маліцца богу. Мы негатовыя да ўмацаваньня каталіцызму на Беларусі. Няхай працягваюць маліцца па-польску. Іх засталося няшмат."

на мове міжнацыянальных зносін адбыўся

Зьмяспоўны дыялог

па канцэптуальных праблемах разьвіцьця палескае нацыі.

На вачох спадарства Бел. фонду культуры думкамі абмяняліся спадар Мыкола Шылаговыч ды сп. Іван Чыгрынаў.

АХВА - РЫЗМЫ

- Не было ні сыса і раптам -- Сыс!
- Лепш Пазьняк, чым ніколі!
- Цьвірка цьвіркоча, Сьвірка сьвіркоча, Камейша камячыць, Рагойша рагоча!

НАШ АДРАС: 220050, МЕНСК, АБАНЕНТНАЯ СКРЫНЯ № 224

Jaunoji Lietuva

Падпісвайцеся на новую незалежную маладзёжную газэту « Jaunoji Lietuva ». "Молодая Литва". Большасьць матэр"ялаў асьвятляе жыцьцё і дзейнасьць маладзёжных арганізацыяў Літвы, а таксама пазалітоўскія праблемы.

Адрас рэдакцыі: Вільнюс, вул.Конарскё, 37. Рэдактар Элдорадас Бутрымас.

x x x

● Нагадваем, што сабекошт нумара 50 кап. ●

За грашовыя ахвяраваньні дзякуем Уладзіміру Арлову, Міколу Папеку, БАСаўцам, "Крывічу" /г.Маладэчна/.